№ 110 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 24 — 1906 — ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 24 № 110

ԵՐԵՍՈՒՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբլի. առանձին համարները ամէն տեղ 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1906 ԹՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(34-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 ռուբլի է, տասն և մէկ ամսվանը նոյնպէս 10 ր., տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 ր., եօթ և վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր. և մի ամսվանը՝ 1 ռուբլի։ Ապրիլի 1-ից մինչև 1 յուլիսի 2 ռուբլի։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 ռուբլի։

«Մշակին» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ. (Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւն)։ Ստորագրվել կարելի է միայն ամսի 1-ից։

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով։ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“ իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Ընկերներից յայտնում ենք խորին շնորհակալութիւն գերապատիւ Աշոտ եպիսկոպոս Շախեանին, արժանապատիւ ճառախօս Սիոն վարդապետին, բարեկրօն քահանաներին, երգեցիկ խմբին, երիտասարդներին և համայն ներկայ գտնվող հասարակութեան։ Յայտնում ենք մեր խորին յարգանքն ու շնորհակալութիւնը, որ բարեհաճեցին չքեղացնել հանգուցեալ հերոս

ԽՆՈՒՍՑԻ ՄՈՒՇԵՂԻ

հոգեհանգստի արարողութիւնը իրանց ներկայութեամբ։

Հանգուց. յիշատակը յարգողներ՝ Մարտիրոս Գրիգորեան, Արշակ Պետրոսեան

ԳՆԵՑԷՔ ԱՌԱՆՑ ՌԻՍԿԻ

5000 տուփ մէկ փունտանոց

„ՇՕԿՕԼԱԴ ԵԱՐՎԷԼ“

(Շօկօլադի նուրբ և ընտիր տեսակը)

500 ռուբլի պրէմիայով, 1 ռուբ. մինչև 50 ռուբ.։ Ծախվում է ամենակարճ ժամանակամիջոցում։ Իւրաքանչիւր տուփի արժէքը 1 ռուբ. սովորական գնով։ Кондитерская «Ярвель» Вельяминовская, № 4.

(տ.) 1—2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խմբագրութեան կողմից. Հողային խնդիրներ. Վերջին տեղեկութիւններ. Վերջին դէպքեր. Պաշտօնական հերքում. Մալում. Քաղուածներ «Արարատ» ամսագրից. Պետական դումայի ընտրութիւնները Բաթումում. Դումայի պարլամենտական խմբերի առիթով. Նամակներ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Արտաքին լուրեր։ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Ռճրական մարդաբանութեան միջազգային համաժողովը։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Մեր բաժանորդներից մի քանիսը ուղարկելով տարվայ սկզբին 2—3 ր., խնդրում են ուղարկել նրանց լրագիրը ամբողջ տարով, խոստանալով բաժանորդագնի մնացած մասը ուղարկել մօտ ապագայում. Նոյնպէս հին բաժանորդներից մի քանիսը տարվայ սկզբին խնդրում են շարունակել լրագրի առաքումը, խոստանալով շուտով հասցնել խմբագրութեան բաժանորդագինը։ Ճշտապահ պարոններին կից մենք ունենք սակայն և այնպիսիներ, որոնք յաճախ չեն կատարում իրանց խոստումները և չեն վճարել իրանց բաժանորդագինը։ Ուստի խմբագրութիւնը նորից խնդրում է այդպիսի բաժանորդներին ճշտապահ լինել իրանց խոստման մէջ և տեղիք չը տալ լրագրի առաքումը դադարեցնելու։

Ամսական և կիսամեայ բաժանորդներին նոյնպէս խնդրում ենք ժամանակին ուղարկել իրանց վճարները, որպէս զի այդ հանգամանքը պատճառ չը դառնայ լրագրի ուղարկելու ընդհատման և այդ առիթով չը ծագեն թիւրիմացութիւններ։

ՀՈՂԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

XIV

Ճիշտ է՝ թէև տարուց տարի աւելի ու աւելի բազմանում են հաւաքական արդիւնաբերութեան համար նպաստաւոր պայմաններ, այնուամենայնիւ նրանք դեռ այն ոյժը չեն ստացել, որ հնարաւոր լինէր ներկայումս ձեռնարկել լուրջ հողային և գիւղատնտեսական փորձերի համայնացնելու արդիւնագործութիւնը ընդարձակ տարածութեան վրա։ Եւ այժմ խօսք կարող է լինել միայն անցողական ժամանակի մասին, որի տևողութիւնը սակայն չէ կարելի որոշել՝ գործնական ձեռնարկութիւնների սկիզբը նախատեսնելու համար։

Եթէ ուշադրութեան առնենք մի կողմից արտելների կազմակերպութեան այն ձևերը, որոնք քաղաքացիութեան իրաւունք են ստացել աշխատաւոր մասսայի մէջ, միւս կողմից ընկերակցական այն կազմակերպութիւնները, որոնք երևում են զանազան տեղերում, երրորդ՝ այն աջող փորձերը, որոնք տեղի են ունեցել տեխնիքական արդիւնագործութեան մէջ, վերջապէս այն աջող փորձերը, որոնք անվում են քաղաքներում զանազան ձեռնարկութիւններ դարձնելով քաղաքային, մենք կը տեսնենք, որ այդ բոլորը նպաստում է նախապատրաստելու մարդկանց մտքերը նոյնատեսակ համայնական և հաւաքական գործողութիւնների համար նաև գիւղական շրջանում։

Եւ կասկած չը կայ, որ արդիւնագործութեան համայնացման գաղափարի տարածմանը, զարգացմանը և ամրացմանը պէտք է օգնեն այն ազատ հիմնարկութիւնները, որ պէտք է տայ սահմանադրութիւնը։

Եւ արդարև, ինչպէ՞ս կարող էին մինչև այժմ զարգանալ հաւաքական և հասարակական կազմակերպութիւնների զանազան ձևերը, երբ ազատութիւն չը կար—քարոզելու զանազան գաղափարներ, կազմելու զանազան տեսակ միութիւններ և մատչելի դարձնելու գիւղը գիտութեան և տեխնիկայի ներկայացուցիչների համար, երբ գիւղը զրկված էր հնարաւորութիւնից օգտվելու այն մարդկանց գիտութիւնից և ղեկավարութիւնից, որոնք ուժեղ են մտաւոր իրանց պատրաստութեամբ և ոգևորված են այն գաղափարով, որ օգնեն ժողովրդին լուրջ կերպով և կարողութիւն տան նրան մաքառել կարիքների և կեանքի անճոռնիութիւնների դէմ։

Եւ անշուշտ՝ արդիւնագործութեան սօցիալացման մի քանի փորձերի անաջողութիւնը մասամբ բացատրվում է նրանով, որ գիւղացիներին մինչև այժմ շրջապատող պայմանները բոլորովին աննպաստ էին որ և է գործունէութեան համար գաղափարական բնաւորութեամբ։

Եւ զարմանալի չի լինիլ, եթէ պետութեան մէջ հիմնական ազատութիւնների հաստատվելուց և նոր ազատ կեանքի խսկական իրականանալուց յետոյ մենք տեսնենք, թէ ինչպէս կեանքը բաց է անում մեր առաջ այնպիսի կնճիռների երջանիկ լուծումներ, որոնք մինչև այժմ թւում էին անյաղթելի երկար տարիների համար։

XV

Մենք ասացինք, որ եթէ արդիւնաբերութեան սօցիալացումը լիակատար կերպով դեռ այժմ անհնարին է, բայց հողերի սօցիալացումը կարելի է և ներկայումս, և նա պէտք է իրականանայ անյետաձգելի կերպով։ Ուրիշ խօսքերով՝ ամեն մի միջոց պէտք է գործ դրվի ընդարձակելու գիւղական համայնքի հողի տարածութիւնը։

Արքունական ազատ հողերը կարող են տրվել գիւղացիներին առանց առանձին ձևական դժուարութիւնների և յատուկ ծախքերի։ Այդ հողերը կարելի է կամ անմիջապէս միացնել գիւղի հողաբաժիններին, որտեղ որ նրանք միմեանց սահմանակից են, կամ յայտարարել ազատ՝ նոր գիւղեր կազմելու համար նրանց վրա այն գիւղացիներից, որոնք հողի պակասութիւն են զգում։

Նոյնն էլ վերաբերում է ուդելի, կաբինետային և վանքական հողերին լրացուցիչ յայտնի գործողութիւններով։

Իսկ ինչ վերաբերում է մասնաւոր հողատիրական հողերին, նրանք անշուշտ պէտք է նկատվեն, իբրև ֆոնդ աւելացնելու գիւղական հողերի տարածութիւնը այնպէս, ինչպէս արքունական հողերը։ Զանազանութիւնը այն կը լինի, սակայն, որ այդ մասնաւոր հողերը պէտք է նախապէս դարձվեն արքունական։ Իսկ դա կարող է կատարվել, յետ գնելով նրանց պետական հաշւով, ամբողջ պետութեան միջոցներով։

Երբ որ գիւղացիներին ազատում էին ներքին նահանգներում, ինչպէս յայտնի է, հողերը նրանց տրվեցին այն պայմանով, որ նրանք յետ գնվեն կալուածատէրերից։ Եւ այդպիսով՝ գիւղացիները վերցնում էին իրանց վրա պատմական անարդարութեան շտկելու ամբողջ ծանրութիւնը։

Յետ գնելու համար նշանակված վճարները շատ ծանր եղան գիւղի համար և ուժասպառ արին գիւղացուն։ Եւ նորերս կատարված այն կարգադրութիւնը, որով վերացվեց այդ վճարների հատուցումը, ինքն ըստ ինքեան մի լաւ ապացոյց է, թէ որքան անժողովրդական էր հողի յետ գնման սիստեմը գիւղացիների հաշւով։

Չէ կարելի թոյլ տալ, որ նորից կրկնվի հին ժամանակի սխալը։ Եւ պետութիւնը պէտք է պատրաստ լինի վերցնելու իր վրա այն բազմամիլիօն ծախքերը, որ կը պահանջվի պետական դարձնելու բոլոր այն հողերը, որոնք անհրաժեշտ են գիւղացիութեան համար։ Եւ որովհետև ամենուրեք միատեսակ չէ հողի կարիքը, ուստի եթէ մի տեղում հարկաւոր կը գայ յանձնելու գիւղացիութեան հողի ամբողջ տարածութիւնը, միւս տեղում անհրաժեշտութիւն չի լինի վերցնելու բոլոր հողերը։ Այդ հանգամանքի շնորհիւ կը պակասեն մի որոշ աստիճան պահանջվող ծախքերը, որոնք առանց այն էլ փոքր չեն լինելու։

Իսկ ապագայում հողի սօցիալացման գործողութիւնը կարող է ընդարձակվել, որպէս զի կարելի լինի իրականացնել պետութեան մէջ եղած բոլոր հողերի սօցիալացումը կամ ազգայնացումը։

XVI

Հողային այդ խոշոր բարենորոգութեան իրագործութիւնը պէտք է սկսել անմիջապէս հէնց այժմ։

Կեանքի անդրդվելի պահանջները չեն թոյլ տալիս նոյն իսկ մի փոքր ուշացնել այդ կարևոր ձեռնարկութեան առաջին գործողութիւնը։ Եւ պէտք է ընդգծել, որ այդ առաջին գործողութիւնը վաղուց կորցրել է հանգիստ հերթական հարցի բնաւորութիւնը։ Նրան առաջ է մղել կենսական պայմանների սուր, իսկ տեղ տեղ փոթորկալից գոհը, որ ստացել է նոյն իսկ բանի իրականացման արտայայտութիւններ։ Եւ պետական իմաստութիւնը պատուիրում է գործի ձեռնարկել այն բոլոր եռանդով և ոյժով, որ պահանջում են գործի էութիւնը լրջութիւնը։

Մեզ կարող են առարկել, որ մեր յիշած պետական ձեռնարկութիւնը կատարելու համար պահանջվում են շատ ծանր և մեծ ծախքեր։

Այո, մեծ ծախքեր կը պահանջվեն. դրան բացասել չէ կարելի։

Բայց ներկայ դէպքում պէտք է հարցի վրա նայել այն տեսակէտով, ինչպէս նայում է պետութիւնը, երբ նա ստիպված է լինում մեծ ծախքեր անելու, օրինակ, երկաթուղիների ցանց շինելու, պատերազմ վարելու, որոնք կլանում են ահագին դրամագլուխներ։

Մենք այստեղ չենք խօսում առանձին, օրինակելի տնտեսութիւնների, կուլտուրական կենտրոնների, կամ չափազանց փոքր հողերի մասին, որոնց մշակութիւնը կատարվում է բանւորների շատ քիչ քանակով։ Դա ցանկալի կամ ներելի բացառութիւնների մի հարց է, որ կարելի է լուծել բաւարար կերպով։

Պետական այս մեծ ներգործական գործունէութեան հետ, որ նպատակ ունի աւելացնել գիւղական համայնքների սօցիալացրած հողերի տարածութիւնը, անհրաժեշտ է, որ նոյն համայնքների համար դիւրացրած և թեթևացրած լինեն հողեր ձեռք բերելու միւս բոլոր միջոցներն էլ ոչ միայն գիւղացիական այլ և մասնաւոր բանկերի միջոցով։

Սօցիալացրած հողերի մասնաւոր ձևով աւելացումը կը դառնայ մի լրացուցիչ գործողութիւն, որը որոշ տեղերում առանձին դէպքերում կարող է շատ կարևոր դեր կատարել իրականութեան մէջ։ Իսկ ապագայում դժուար չի լինիլ այդ լրացուցիչ գործողութիւնը մտցնել այն ընդհանուր սիստեմի մէջ, որով պետական կը դարձվեն բոլոր հողերը, երբ պետութիւնը անհրաժեշտ կը համարէ այդ վերջնական գործը իրականացնելու։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գեներալ Գոլոշչապովը Թիֆլիսից արել է մի քանի կարգադրութիւններ իրան յանձնված շրջանի պաշտօնեաներին։

Նա հրամայել է, որ տեղեկութիւն տան իրան, թէ ինչ դրութեան մէջ է հայ-թուրքական խորհուրդներ կազմելու գործը։ Նա ցանկութիւն է յայտնել, որ խորհուրդները անմիջապէս սկսեն իրանց գործունէութիւնը։

Նա միևնոյն ժամանակ հարցաքննում է արել մի քանի ապստամբութիւնների առիթով և պահանջել, որ տեղական պաշտօնեաները եռանդուն կերպով ձեռնարկեն իրանց յանձնած գործերը կատար ածելու։

Շուշի, 23 մայիսի

Նոր դէպքերի մասին ոչինչ չէ լսվում։ Քաղաքում ընդհանրապէս խաղաղ է։

Նախիջևան, 23 մայիսի

Երեք օր առաջ, Աստապատ գիւղից ութ վերստ հեռաւորութեան վրա թուրք աւազակները յարձակվել են ինն անզեն հայի վրա և սպանել են նրանցից 1-ին, վիրաւորել 3-ին. յարձակվողները տարել են հայերի ձիերը։

Շուշի, 22 մայիսի

Այստեղի թուրք փաստաբաններից մէկը զրկվել է փաստաբանութեան իրաւունքից։ Նրան մեղադրում են այն բանում, որ իբր թէ նա գրգռում է եղել թուրքերին չը դիմելու ընդհանուր դատաստանական հիմնարկութիւններին։

Թիֆլիզ, 22 մայիսի

Այստեղ լուր է ստացվել, որ Ղուլալի գիւղում սպանութիւն է կատարվել։ Մանրամասնութիւններ անյայտ են։ Պրիստաւ Բուդկովսկին, ստանալով այդ տեղեկութիւնը, իսկոյն ճանապարհ ընկաւ դէպի Ղուլալի։

Խանքենդ-աւան, 19 մայիսի

Սրանից տարիներ առաջ որևէ հայ գիւղում ռուս զինուորական պատահելով գիւղացուն, նրան «բրատ» էր կոչում և ընդունում իր տանը, յարգում, պատւում և ճանապարհում։ Այսօր այդ «բրատը» դարձել է «վրագ»։ Զինուորները իրանք յանցաւոր չեն, յանցաւորը նրանց ծուռ մեկնութիւններ տուողներն են, որոնք հարկադրում են նրանց քաղմելի, զազրելի գործեր կատարել հայերի դէմ։ Զինուորները իրանք յաճախակի խոստովանում են, որ իրանք յանցաւոր չեն, իրանց ուրիշ տեսակ են հասկացնում։

Հաղորդել էի «Մշակիդ», որ Խանին բաղից ներքև սպանված է մի թուրք սայլապան, ինն էլ անհետ կորած են։ Այդ պատճառով Վեմերնը 2 թնդանօթով և երկու հարիւր կօզակներով շրջապատեց Խանցկ և Պարեցիք գիւղերը, ռմբակոծեց, Խանցկում աւերեց 6 տուն և Պարեցիքում վառեց 14 տուն. Խանցկից առաւ 450 ր. տուգանք, Պարեցիք գիւղից 1210 ռուբլի, Դաշբուլաղից 600 ռուբլի, Դահրաւից 1000 ռուբլի և աւերված է մի տուն, և Մեհտիշէնից 140 ռուբլի։ Խանցկ, Պարեցիք և Դահրան գիւղերի, իւրաքանչիւր ծխի վրա, օրեկան 25-ական կոպէկ տուգանք է դրված, մինչև որ կը տան թուրքերին սպանող յանցագործներին։ Թնդանօթների հարուածները այնպէս սարսափեցրել էին հարևան գիւղացիներին, որ նրանք վաղօրօք պատրաստել էին տուգանքների մի քանակութիւն, որ երբ իրանցից էլ պահանջելու լինեն, իսկոյն վճարեն և տներն ազատեն կործանումից, որովհետև տուգանքների վճարելու ժամանակ մի քանի ժամ է միայն նշանակվում, իսկ մի քանի ժամում սովի մէջ տառապող գիւղացիների համար անհնարին է ժողովել 500 ռուբլի տուգանքադրամը. որոշված ժամանակն անցնելուց յետոյ տուգանքը կրկնապատկվում է և որոտում են թնդանօթները և կործանվում տները։

Կօզակները չեն մտել ոչ մի գիւղ, այլ ռմբակոծել են 1—2 վերստ հեռաւորութիւնից։ Կանայք իրանց երեխաների հետ, նախ քան կօզակների գիւղերին մօտենալը, փախել են անտառները։

Ամսիս 18-ին Մալիբէկլուի թուրքերը Խանքենդուց 2 վերստ հեռու սպանեցին Շուշիքենդցի մի ածխագործի—Ներսէս Ժամհարեանցին. Նրա ընկեր Գրիգոր Յարութիւնեանցի վիճակն անյայտ է։ Ընկերները փախան եկան Խանքենդի, յայտնեցին գաւառապետին, որ եկած էր այստեղ, և Վեմերնին։ Դիակը բերվեց Խանքենդի։ Սարսափելի կերպով տանջել են, 6 գնդակ են խփել, որոնցից մէկը Մօսինի հրացանի, այլանդակել են դէմքը, կտրել ականջի մէկը, լեզուն և երկու ձեռը ու տարել. ամբողջ մարմինը ծածկված է դաշոյնի վէրքերով։ Սպանվածի ընկերները յայտնեցին, որ սպանողները խանքենդեցի Սալահ, Բաշիր և Մալիբէկլուի թուրքերն էին։ Գաւառապետը, Վեմերնը, պրիստաւը 50 կօզակով երկու ռճրագործներին առած գնացին Մալիբէկլու, առանց թնդանօթի, գիւղից դուրս կանգնեցին, կանչեցին «աղսախկալներին» և ցոյց տուին ածխագործներին։

—Ճանաչում էք սրանց մէջ ձեր ընկերների սպանողներին։

—Ոչ, սրանց մէջ չը կան մարդասպանները, պատասխանում են ածխագործները։

Այնուհետև թուրքերից պահանջում են մարդասպան Սալահին, Բաշիրին և այլոց։ Աղսախկալները ցոյց են տալիս, որ այդ թուրքերը Մալիբէկլուում չեն, այլ 4 ամիս է, որ բնակվում են Աղդամի կողմերում, չը նայելով որ Սալահը ընտանիքով ապրում է այնտեղ, միայն այն օրը, սպանութիւնը կատարելուց յետոյ, փախել էր Աղդամ։ Աղդամի պրիստաւն էլ կը գրէ, որ այդ թուրքերը իր մասում չը կան, կամ եթէ ձերբակալի էլ, նրանք 20—30 վկաներ կը կանգնեցնեն, որ իրանք այն օրը եղել են այս ինչ տեղը և սպանութիւնից ոչ մի տեղեկութիւն չունեն։

Պետութեան իշխանաւորները նոյն հանդէսով վերադարձան Խանքենդի։ Իսկ երբ մի թուրք է սպանվում, այն կողմերում գտնվող հայ գիւղերի վրա թնդանօթներ են որոտում, տուգանքներ առնվում, մարդկանց սարսափահար անում՝ պահանջելով չեղած յանցագործներին։ Այս հանգամանքը ժողովրդի վրա ծանր և յուսահատ տպաւորութիւն է թողել, ամենքն էլ մոլորված են, թէ ինչու այսպիսի տարօրինակ բաներ են կատարվում քրիստոնեայ կառավարիչների ձեռքով։ Խեղճերը չը գիտեն թէ ում գնան և ում յայտնեն իրանց դարդերը, ցաւերը։

Գիւղերում կատարեալ սով է, ոչ հաց կայ և ոչ փող։ Տնային գործեր, կապերտներ, պղինձներ վաճառ են հանված լրացնելու տուգանքադրամները և հատուցանելու պարտատիրոջ։

***

Խանքենդ-աւան, 18 մայիսի

Գեներալ-նահանգապետ Ալիխանը քանի օր է այստեղ է։ Ամսիս 16-ին նա այցելեց Մալիբէկլուի թուրքական գիւղը։ Երեկոյեան վերադառնալով՝ կանչեց իր մօտ Խանքենդի հայերին և սաստ հետևեալը. «Չը նայելով որ կարգադրված է, որ թուրքերն ու հայերը պէտք է վերադառնան իրանց տեղերը, բայց Խանքենդի թուրքերը տակաւին չեն վերադարձել և, ինչպէս տեղեկացայ, դուք թոյլ չէք տալիս նրանց վերադառնալու այստեղ, ճնշում էք, սպառնալիքներ էք կարդում, և երկիւղ ներշնչում։ Հրամայում եմ ձեզ, նամակներ գրեցէք Մալիբէկլուում և Աղդամում ապրող Խանքենդի թուրքերին և հրաւիրեցէք նրանց գալ և բնակվել այստեղ։ Նրանց գալուց յետոյ նրանց հետ քաղաքավարի, սիրով վարվեցէք, չը ճնշէք, չը վիրաւորէք, սպառնալիքներ չը տաք, հակառակ դէպքում ձեզ կը քշեմ 10 հազար վերստեր այստեղից շատ հեռու տեղեր։

Հայերը պատասխանում են, որ թուրքերը իրանք այստեղ կռիւ սարքեցին, ապա զօրքի ուղեկցութեամբ տեղափոխվեցին այստեղի կալուածները, որտեղից էլ թնդանօթներով անցան գնացին Աղդամ։ Այս բանում ոչ հայի կողմից ճնշումն է եղել, ոչ սպառնալիք. ինչ որ արել են՝ իրանք են արել։ Այժմ եթէ ուզում են գալ, թող գան, մենք երբէք հակառակ չենք, միայն թող մեզ սպառնալիք չը տան, թէ ձեզ այս և այն ենք անելու և մեր հաւատն ու խաչը հանգիստ թողնեն։

Գեներալը պատասխանում է, որ թուրքերը անհանգիստ մարդիկ չեն, խաղաղ են և ոչ ոքի չեն վիրաւորում, այդպիսի յատկութիւններ միայն հայերն ունեն... Ահա դուք կամեցել էք սպանել Մալիբէկլուի տանուտէրին, (Խանին-բաղի մօտ, որտեղ սպանվել է խանցկեցի հայը)։ Հայերն ի՞նչ պատասխանէին... Յիշած տանուտէրը մի աւազակ է, սպանել է խանցկեցի և շուշիքենդցի շատ հայերի, բայց Խանին-բաղի մօտ պատահաբար վիրաւորվել է, այն էլ թուրքի գնդակով, բայց այսօր զրպարտվում է հայը։

Խանքենդ-աւան, 17 մայիսի.

Շուշուց շարունակ հեռագիրներ էին գալիս, որ բոպէ առ բոպէ սպասվում է թուրքերի յարձակումը, որ երկու ազգերի յարաբերութիւնները սաստիկ լարված են։ Գեներալ-նահանգապետը գնաց Շուշի՝ կարգադրութիւններ անելու։ Երեկոյեան նա վերադարձաւ Խանքենդի։ Ամսիս 11-ից սկսած խճուղու ճանապարհով այլ ևս քոչ չէ բարձրանում, ամենքը խմբված են Աղդամում։ Զէն ճանապարհորդում նաև թուրքերը և ֆուրգօնները։ Ամեն բան ընդհատված է։ Հացի, շաքարի և նաւթի գինը հետզհետէ բարձրանում է։

Խանքենդ-աւան, 19 մայիսի

Քոչուորները 7—10 բարձրացան լեռները։ Սկզբի օրերում նրանք իրանց խաղաղ և կարգին պահեցին, բայց յետոյ նախկին եղանակով սկսեցին հայերի արտերը արածացնել։ Նրանք խիզախաբար արածացրին Խանաբաղի արտերը։ Խանաբաղեցիք բողոքել են պրիստաւին և առան 130 ռուբլի տուգանք։ Թուրքերը գրգռված գնացին Աղդամ և բողոքեցին գաւառապետին, որ Ասկերանում հայերը յարձակվել են քոչուորների վրա, այն ինչ քոչուորները շարունակում էին իրանց ճանապարհը։ Գաւառապետը հեռագրում է նահանգապետին, իսկ նահանգապետը հրամայում է Խանքենդում բնակված զօրապետ Վեմերնին պատժել ասկերանցիներին։ Վեմերնը 2 թնդանօթով գնում է Ասկերան։ Թնդանօթի սարսափի տակ իւրաքանչիւր ծխի են թարկում է 3-ական ռուբլի տուգանքի՝ Խանաբաղ, Ղլիջբաղ և Քեաթուկ գիւղացիներին։ Խանաբաղը վճարել է 255 ր., Ղլիջբաղը և Քեաթուկը իւրաքանչիւրը 253 ռուբլի։ Մի կողմից Շուշու նպաստամատոյց յանձնաժողովը սրանց բաժանել է փող և ալիւր, իսկ միւս կողմից թնդանօթների սարսափները նրանց փրախել է տուել։

Հացիկ գիւղից։ Սամսոն Տէր-Յարութիւնեանցը պարխեցի 4 մօլօկանի ֆուրգօնով ճանապարհում է Եւլախ 4 տակառ արաղ, 900 ռուբլի արժողութեամբ։ Ֆուրգօնները հասնելով Մուղանլու թուրքական գիւղին՝ ձերբակալվում են։ Սամսոնի վրա հրացաններ են արձակում՝ սպանելու, բայց սա փախչելով ազատվում է ու գնում է Խանքենդի—բողոքում գեներալ-նահանգապետ Ալիխանին, ու կօզակներ խնդրում, որ գնայ իր արաղներն ու ֆուրգօններն ազատէ. կօզակներ չեն տալիս, միայն նահանգապետը հեռագրում է Աղդամի պրիստաւին, հարկաւոր օգնութիւնը ցոյց տալու։ Ի՞նչ պէտք է անէ պրիստաւը։

Երէկ «Մշակի» խմբագրատուն մտաւ ալեքսանդրօպօլցի Անտօն Յակոբեանը և պատմեց մեզ հետևեալը.

«Ես ապրում եմ 6-րդ քաղաքամասում, Ս. Գէորգ եկեղեցու մօտ, Արշակ Տէր-Պօղոսեանի տանը։ Մայիսի 22-ին աշխատում էի իմ կօշկակարի խանութում, ինձ հետ էր և իմ 9 տարեկան որդին։ Ես թողնելով երեխային խանութում, գնացի կօշիկների համար կաշի գնելու. մէկ ժամից վերադառնալով, երեխային չը գտայ խանութում։ Կարծելով թէ նա գնացել է խաղալու, սկզբում անուշադիր թողեցի. բայց անցաւ 2—4 ժամ, նա չը կար ու չը կար. վերջապէս երեկոն հասաւ, բայց երեխան դարձեալ չը կար։ Ստիպված տեղեկացրի ոստիկանատանը։ Պէտք է աւելացնեմ, որ թէև խանութից մի քանի քայլ ներքև գտնվում են թուրքերի խանութները. սակայն ես դեռ ոչ ոքի վրա կասկած չունեմ։

Երեխան մինչև օրս չէ գտնվել։ Նրա անունն է Խաչատուր»։

Մայիսի 19-ին, Գանձակում, Գէորգեանի բամբակ մաքրող գործարանից ոչ հեռու թուրքերը յարձակվեցին վօկզալի ճանապարհով անցնող սայլապաններ՝ Նաւասարդ Միքայէլեանի, Համբարձում Յակոբեանցի և Ոսկան Սարգսեանցի վրա։ Մի քանի անցորդ զինուորների շնորհիւ սայլապանները ազատվեցին։ Զինուորները նրանց տարան 2-րդ մասի պրիստաւի մօտ։ Յանցաւորները անյայտացան։

«Елисав. Отг.»

ՎԵՐՋԻՆ ԴԷՊՔԵՐ

Շուշի, մայիսի 16-ին

Երեկվայ նամակով յայտնել էի, որ հանրակառքերը Եւլախից դատարկ եկան։ Հարց ու փորձ անելուց կօնդուկտօրը յայտնել է թէ՝ ճանապարհորդներ չեն եղել, իսկ կառքեր պահող թուրքն ասել է թէ՝ եկողներ եղել են, բայց անյայտ մարդիկ և գնացել են իրանց տները։ Այս հակասութիւնը պարզվեց նրանով, որ ամսիս 14-ին և 15-ին դէպի Եւլախ գնացողները և Եւլախից Շուշի եկողները, թւով 43 հոգի, բռնվել են Աղդամում և Շիրվանլուում։ Եւլախի հանրակառքի մէջ եղել է մի ռուս, որին յետ են դարձրել Շիրվանլուից, և այդ ռուսն է Եւլախից յայտնել Շուշի իր ուղեկիցների վիճակը։

Այս լուրը ջուր մաղեց քաղաքի վրա։ Քոչի գնալը կտրվեց։ Հայերի և թուրքերի երթևեկութիւնը խզվեց։ Բօյկօտը շարունակվում է։ Հացի, նաւթի և շաքարի գինը բարձրացաւ պուդին 20—50 կոպէկ։ Ցիստում փուր-

գօն հացի ապրանք է գրաւած Մալիբէկլուում Թուրք բէկերի հրամանով: Դրութիւնը լուրջ է:

—

Մայիսի 17-ին

Երէկ գեներալ նահանգապետ Ալիխանը Աղդամով անցնելով իջևանեց Խանքենդում: Այսօր առաւօտ նա մտաւ Շուշի: Ընդունելով Թուրքերին Թուրքերի Թաղում, նա բարձրացաւ դէպի հայոց մասը՝ մի քանի Թուրք բերելով հետը: Հիւրանոցի առաջ նրան սպասում էր հայերի բազմութիւն: Գեներալը դառնալով դէպի հայերը՝ յորդորեց նրանց խաղաղ մնալ, չը խռովել, չը յուզվել եղակի դէպքերով—սպանութիւններով, գերութիւններով, բոյկոտներով, աշխատել վերացնել այդ ամենը, օգնել ադմինիստրացիային խռովարարները գտնելու, որով և կը վերականգնի խաղաղութիւնը: Յայտնեց, որ ամեն մի յանցանք կը պատժվի պատժող-զօրախմբի ոյժով, ինչպէս պատժվում են այս րոպէին Խոյնի գիւղերը. իսկ Աղդամում բռնված հայերը կը պահանջվեն Թուրքերից, եթէ չը տան՝ կը պատժվեն նոյն կարգով (?):

Նոյն օրը մի քանի խնդիրներ ընդունելով նա վերադարձաւ Խանքենդի, որտեղ իր ասելով, կը մնայ մի քանի օր:

Նահանգական դատարանի նախագահը բողոքեց գեն. նահանգապետին, որ Թուրքերը դատարան չեն գալիս, պատճառ բերելով հայերից երկիւղ կրելը, այնինչ նրանք ամեն օր հայերի Թաղով գալիս են քաղաք՝ Թուրքերի մէջ. օրինակ՝ խալֆալուցիք, զարդլուցիք և մուսուլմանլարցիք: Դատարանի հաւաքած տեղեկութիւններից յայտնվել է, որ Թուրքերին գրգռել է դատարան չը գնալ փաստաբան Համամալի-բէկ Սալյիզալինսկին, պահանջ դնելով, որ դատարանը տեղափոխվի Թուրքերի Թաղը՝ հայերից վախենալու պատճառով: Դատարանը Սարիզալինսկուն որոշել է զրկել փաստաբանութեան իրաւունքից, իսկ նախագահի և դատախազի բողոքի համաձայն նահանգապետը նրան ձերբակալեց և բանտ ուղարկեց:

Հեռագիր ստացվեց, որ Թուրքերը յարձակվել են Խծաբերդի վրա: Հետևանքը յայտնի չէ:

—

Մայիսի 18-ին

Այսօր առաւօտ «Ջանի-բաղում», խճուղու վրա, սպանվեց մի [illegible] շուշեցի հայ: Մնացած երկու ընկերները փախել են և ազատվել: Սպանողները, փախածների պատմելով, եղել են հինգ զինված մալիբէկլուեցի Թուրքեր:

Խճուղու վրա հայերի երթևեկութիւնը կտրվեց: Ուրիշ քաղաքներից եկողները, որոնք շատ հազուագիւտ են, գալիս են Գանձակի վրայով, սարերի հայ գիւղերով, 4—5 օրում, ինչպէս նոյեմբեր-դեկտեմբերին էր. իսկ գիւղերից գալիս են կամ Ղայբալուի և կամ Քարինտակի վրայով:

Լուր ստացվեց, որ գեներալ Գոլոշչապովը գալիս է իբրև խճուղու վերահսկիչ, անկարգութիւնները վերացնելու համար: Ժողովրդի յոյսը մեծ է նրա վրա և ուրախութեան չափ չը կայ:

—

Մայիսի 19-ին

Այսօր սպասվում է այստեղ անմեղ աքսորական բժ. Բահաթրեան, որը ընտրված է Պետական Դումայի անդամ և շուտով կուղևորվի Պետերբուրգ:

Աղդամից հեռագրեցին գաւառապետին, որ Սուլթանբուղում գտնված է ութ տղամարդի դիակ, առանց գլուխների: Անկասած 43-ի Թիւց:

Տ.

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԵՐՔՈՒՄ

—

Թիֆլիսից «Русск. Слово»-ին հաղորդված լուրը, որ Ղարս են ուղարկվում ամեն օր վարչական զինուորականներ, ռազմամթերքներ և զօրքի համար մեծ քանակութեամբ պաշար, Թիֆլիսում սպասում են որ անպատճառ պատերազմ տեղի կունենայ Թիւրքիայի հետ, որը մեծ քանակութեամբ զօրք է մօտեցրել սահմաններին ռազմական պատրաստականութեամբ, և որ տեղական գաղտնի կազմակերպութիւնները ամենայն օր տեղեկութիւններ են ստանում, որ պատերազմը անխուսափելի է և Թիւրքիան արդէն բոլորովին պատրաստ դրա համար,—անպայման սխալ է:

«Русск. Вѣд.» լրագրի յայտնած լուրը, որ իբրև թէ «կոմս Վորոնցով-Դաշկովը պահանջել է անյապաղ ուղարկել Կովկաս մի զօրամաս»—հնարովի է, որովհետև Կովկասեան Փոխարքան և ոչ մի զօրամաս չէ պահանջել Ռուսաստանից:

«Наша Жизнь»-ի հաղորդած լուրը, որը արտատպել էին և միւս լրագիրները, որ իբրև թէ «Կովկասեան Փոխարքայի զինուորական մասի օգնական գեներալ-լէյտենանտ Մալաման Թողնում է իր պաշտօնը»—անհիմն է:

«Справедливость» Թերթի հեռագրական տեղեկութիւնը, որ իբրև թէ վճռված է բնակեցնել Սև-ծովեան ափերում 21,000 ընտանիքներ 215,000 դես. տարածութեան վրա, և որի համար յատկացված է 900,000 րուբլի—ոչ մի հիմք չունի:

ՄԱՄՈՒԼ

—

Այլ ևս ոչ մի կասկած չը կայ, որ կռիւը ժողովրդի և կառավարութեան մէջ սկսված է:

Այլ ևս ոչ մի կասկած չը կայ, որ ներկայ Պետական Դուման, որին սկզբում անվստահութեամբ էին վերաբերվում [illegible], ոտք կոխելով ընդդիմադրական հողի վրա, ընդունել է կառավարութեան յայտարարած կռիւը և ճակատ առ ճակատ կանգնելով նրա դէմ պատրաստ է յետ մղել հարուածները:

«Կռիւը վճռված է»:

*

«Կռիւը վճռված է»—ահա ինչպէս է բնորոշում «Ստրանա» Թերթը մայիսի 13-ի պատմական նիստը:

Կառավարութիւնը, ասում է նա, ընտրեց կռուի ճանապարհը, որի մասին և ուղղակի յայտարարեց ժողովրդի ներկայացուցիչներին: Դուման, իբրև պատասխան կառավարութեան յայտարարութեան, հերթական գործերին անցնելու համար, բայց ազդու խօսքերով ընդունեց ժողովրդին ձգած կռուի ձեռնոցը:

Եւ ուրիշ, կռիւը վճռված է. Դժուար էր ուրիշ ելք սպասել: Եւ իրօք, գումարելով Դուման, կառավարութիւնը ոչ մի հասկացողութիւն չունէր, թէ ինչ գործ կը գայ նրանից: Նա չէր հասկանում ժողովրդի տրամադրութիւնը, չը գիտէր նրա ցանկութիւնները և կարծիքները. այդ բաւական չէ, նա նոյն իսկ չէր ցանկանում իմանալ այդ ցանկութիւնները և կարիքները: Չը հասկանալով այն խորին յեղաշրջումը, որ կատարվել է ռուս ժողովրդի գիտակցութեան մէջ, նա յօժարել էր գումարել Դուման, յոյս ունենալով ենթարկել նրան իր ազդեցութեան և ստիպել ժողովրդի ներկայացուցիչներին մինիստրութեան ետևից գնալ:

Բայց յոյսը չիրականացաւ: Ժողովուրդը [illegible] և հաստատապէս յայտարարեց իր որոշումը վերջ տալ նախկին կարգին, ստեղծել Նոր Ռուսաստան արդարութեան և իրաւունքի հիմունքներով: Այն ժամանակ, կառավարութիւնը, ոյժ քաղելով, երևի, իր սրտին այնքան մօտիկ «իսկական ռուս» մարդկանց հեռագիրներից և ուղերձներից, վճռեց կռիւ սկսել:

Եւ, ճշմարիտ, ինչու չը սկսել, ինչու չը փորձել: Ունենալով պահեստում «սև հարիւրեակներ»,—ինչու փորձ չը խիզախել վերադարձնել իրան նախկին իշխանութիւնը, վերականգնել Ռուսաստանում հին կարգերը: Հոգ չէ, եթէ դրա համար պէտք կը լինի կռուի բռնվել ժողովրդի հետ, ի դէմս նրա «արբեցեալ» մարդկանց, որոնց ինքն թագաւորը անուանեց «լաւագոյն»:

Մեզ թւում է սակայն, որ կառավարութիւնը այս անգամ սխալվում է իր հաշիւների մէջ: Նա մոռանում է, որ գործ ունի ոչ թէ քաղաքային և զեմստուային գործիչների համագումարի հետ, ոչ թէ բանւորական պատգամաւորների խորհրդի հետ, որոնց կարելի էր կարդալ այդպիսի յայտարարութիւններ, ենթարկվելով միայն սուլոցի: Նա մոռանում է, որ չէ խօսում «խռովարարների» խմբի հետ, որոնք ձգտում են տապալել գոյութիւն ունեցող կարգը և գումարել են «ապօրէն համախմբումն»: Նա չէ կամենում հասկանալ, որ նրա առաջ այժմ կազմակերպված ժողովուրդն է, ժողովրդական ներկայացուցիչների ժողովը, կոչված Բարձրագոյն կամքով ռուսական երկիրը վերաշինելու: Դուման այնպիսի օրինաւոր հաստատութիւն է, ինչպէս և մինիստրների խորհուրդը, բայց աւելի մեծ իշխանութիւն ունեցող, որովհետև այդ իշխանութեան արմատները—ժողովրդի կամքի մէջ են:

Որոշելով կռուի մէջ մտնել, թող կառավարութիւնը—եզրափակում է իր խօսքը լրագիրը—յիշէ, որ ամեն մի կռուի մէջ երկու տարբեր են հանդէս գալիս. կռիւը, մեքենական ոյժը և բարոյական ոյժը և որ ամբողջ ժողովրդի համակրութիւնը Դումայի կողմն կը լինի: Նա, կառավարութիւնը, պէտք է լաւ իմանայ վերջին դարի պատմութիւնից, որ միայն ոյժի վրա հիմնված իշխանութիւնը անհնարին է և որ բոլոր ազատագրական շարժումները վերջացել են ժողովրդի լիակատար յաղթութեամբ:

*

Ընդհանուր զարմանք և զայրոյթ է շարժում այն իրողութիւնը, որ Գորեմիկինի մինիստրութիւնը, տեսնելով Պետական Դումայի այսպէս յայտնի կերպով արտայայտված անվստահութիւնը դէպ իրան, շարունակում է մնալ իր պաշտօնի մէջ և ամենևին նշանակութիւն չը տալով մայիսի 13-ի նիստին, որտեղ պատգամաւորները ցոյց տուին, թէ ոչ մի ընդհանուր բան չեն կամենում ունենալ այդ մինիստրութեան հետ, դարձեալ յաճախում է Դուման և մասնակցում վիճաբանութիւններին: Ռուսական գրեթէ ամբողջ մամուլը միաձայն դատապարտում է մինիստրութեան այդ վարմունքը, որովհետև ոչ մի պարլամենտարական և սահմանադրական երկրում հնարաւոր չէ, որ մի մինիստրութիւն պաշտօնի մէջ մնայ, երբ այլ ևս չէ վայելում պարլամենտի վստահութիւնը կամ երբ ուղղակի նրան ասում են, թէ պէտք է հեռանալ: Սակայն, դժբախտաբար, դեռ Ռուսաստանում չը կայ իսկական սահմանադրութիւն, իսկ ռուսական մինիստրութիւնը դեռ ճանաչված չէ պատասխանատու Դումայի առաջ և մինիստրներին արձակելու իրաւունքը պատկանում է Բարձրագոյն իշխանութեան: Դրանով և բացատրվում է Գորեմիկինի մինիստրութեան վարմունքը. նա կանգնած է «օրինական հողի» վրա, ինչպէս ինքն է ասում, այն է «նա կը հեռանայ միայն այն ժամանակ, երբ կը հրամայէ Կայսրը, իսկ կամովին չի հեռանայ»: Այդ առիթով ահա ինչ է ասում մամուլի օրգաններից մեկը.

«Մինիստրութեան կամովի հեռանալու հարցը այժմ նրա համար [illegible] խղճմտանքի եւ պատւի հարց է: «Ոչ թէ օրէնքի մէջ պէտք է լինի, թէ երկրի վստահութիւնը չը վայելող մինիստրները պէտք է հեռանան—ասաց Բօդիչեվը—այլ այդ պէտք է գրված լինի պետական գործիչի խղճմտանքի մէջ»: Այս գեղեցիկ խորհուրդը պէտք է բարոյական հրաման լինի ամեն մի գործիչի համար: Եւ մենք դժուար ենք երևակայում այնպիսի մի պետական մարդ, որ շարունակէ կառչել իշխանութեան այն խիստ բարոյական պարսաւանքից յետոյ, այն գրեթէ միաձայն դատապարտութիւնից յետոյ, որ նա կրեց Դումայի կողմից:

Սակայն մինիստրների խորհուրդը այդպէս չէ վարվում. նա պատսպարվում է Բարձրագոյն իշխանութեան ետևը և մղում է վերջինին դէպի կռիւ երկրի հետ: Այդ առաջին պայքարը մեզ համար սահմանադրական իրաւունքի առաջին փորձառական դասը կը լինի»:

*

«L' Humanite» լրագրի մէջ լոյս է տեսել Ժօրէսի յօդուածը՝ «Դուման և Ցարը» վերնագրով, որտեղ ֆրանսիական սօցիալիստների պարագլուխը արտայայտում է իր հայեացքը ռուսաց կառավարութեան Դումայի յայտնի կօնֆլիկտի վերաբերմամբ գահական ճառի պատասխան-ուղերձի առիթով: Առաջ ենք բերում Ժօրէսի խօսքերը քաղուածաբար.

«Ցարը հրաժարվեց ընդունել ռուսաց ժողովրդի անունից Դումայի կազմած ուղերձը անմիջական կերպով: Նա համաձայնվեց ընդունել նրան միմիայն հօֆմարշալի ձեռքով: Ուզում էր, արդեօք, կառավարութիւնը դրանով ստորացնել Դումային, թէ նա յոյս ունէր որ ռուսաց ժողովրդի ներկայացուցիչները, զայրոյթի ազդեցութեան տակ, վճռական կռիւ կը սկսեն թագի հետ ցերեմօնիալի մասին, որը կարևոր է որպէս սիմվօլ, բայց և որը հասկանալի կը լինէր ժողովրդի համար: Դուման զարմանալի խոհեմութեամբ և ճարպկութեամբ խորտակեց այդ մանեօվրը: Նա յայտարարեց, որ իր ներկայացրած ուղերձի մէջ նրա համար կարևոր է եղել խնդրի բուն էութիւնը և ոչ թէ ներկայացնելու ցերեմօնիալը: Նրա համար ամենաէականը երկրի ցանկութիւնների ծրագիրը ձևակերպելն էր: Եւ անմիջապէս էլ անցաւ ամենամեծ ագրարական հարցին: Այստեղ արդէն հարցը [illegible] ցերեմօնիալի մասին չէ: Բազմամիլիօն գիւղացիները սպասում են հող, գոյք և կեանք: Եթէ կառավարութիւնը կը մերժէ, անմիջապէս ամբողջ գիւղացիական հսկայ Ռուսաստանը նրա դէմ դուրս կը գայ: Եթէ նա կը համաձայնվի, Դումայի հեղինակութիւնը, որ նախաձեռնել է մի այդպիսի մեծ բարենորոգութիւն, որ տալու է գիւղացիներին հող, այնքան ահագին չափեր կը ստանայ, որ քաղաքական ազատութիւնը անբաժան կը լինի սօցիալական մեծ շարժումից: Որքան շատ ընդդիմութիւն ցոյց կը տայ Դումային և դաւեր կը լարէ նրա դէմ, այնքան աւելի կը հարկադրէ Դումային խորասուզվել ագրարական խնդիրների մէջ, որպէս զի գիւղացիական մասսայի խորքերում կարողանայ գտնել յեղափոխութեան ոյժ»:

Ժօրէսի յօդուածից երևում է, որ ֆրանսիական սօցիալիստների պարագլուխը լիովին հաւանում է Դումայի մեծամասնութեան տաքտիկան և այդ կողմից արմատական կերպով տարբերվում է մեր ծայրահեղ ձախակողմեանների մամուլից:

ՔԱՂՈՒԱԾՆԵՐ «ԱՐԱՐԱՏ» ԱՄՍԱԳՐԻՑ

—

«Արարատի» ապրիլ ամսի համարում կարդում ենք հետևեալ կարգադրութիւնները.

1. Ս. Էջմիածնի Սինօդին ուղարկելով Կովկասի Փոխարքայի գրութեան պատճէնը, որից երևում է, որ Գէորգ արքեպ. Սուրէնեան և [illegible]

7. Ապրիլի 6-ին լսելով Թէղուտա քաղաքի Հերթեցեան քահանայի գործը, ըստ խնդրանաց Թեմակալ առաջնորդի և ժողովրդեան, որոշեց Սինօդի անդամներից մեկին ուղարկել քննել, ընտրութիւնը թողնելով Վեհափառ Հայրապետին: Նորին Սրբութիւնը բարեհաճեց նշանակել քննիչ Բարգէն վարդապետին:

—

8. Ապրիլի 19-ին լսելով Կ. Մ. Շահնազարեանի զեկուցումը և խորհրդակցութեամբ կազմած նախահաշիւը Շահարխ կոչված առւի վերանորոգութեան մասին, որոշեց յանձնել վանական կառավարութեան շուտով սկսել աշխատանքները և հրաւիրել Վաղարշապատի հասարակութեան ներկայացուցիչներին օգնել առուի փորելու գործին:

—

9. Ապրիլի 17-ին լսելով Երևանայ վիճ. կօնսիստորիայի յայտարարութիւնը, որով խնդրում է Շարուրի գործակալութեան վնասված հայ գիւղերի եկեղեցական մատեանների և Ա-

[illegible]

է թեկնածուների շարքն էին մտել այնպիսի անձնաւորութիւններ, որոնք ոչ թէ միայն բոլորովին անյայտ մարդիկ էին իրանց ընտրողական շրջաններում, այլ մինչև անգամ չէին պատկանում կուսակցութեան համակրողների թւին ու իրանց հայեացքներով բոլորովին տարբեր կուսակցութիւնների էին պատկանում:

Այդ պատճառով էլ հասարակութիւնը այնքան էլ հաւատով չէր վերաբերվում դէպի նրանց թեկնածութիւնները:

Օգտվելով իրանց համար ձեռնտու այդ հանգամանքից, Թուրք անգիտակից մասսայի մէջ եռանդուն ագիտացիա էին մղում միմեանց հակառակ երկու Նացիօնալիստական խմբեր: Եւ շնորհիւ այն բանի, որ նախ՝ չափազանց զօրեղ էր այդ ագիտացիան, երկրորդ՝ որ Թուրք տգէտ ամբոխը չափազանց հաւատով էր վերաբերվում դէպի իր քարոզիչները և բացի այդ, շնորհիւ ընտրութիւնների ժամանակ մի քանի քաղաքամասերում Թոյլ տուած մի շարք զեղծումների,—առաջին երեք քաղա-

ԲԱՆԱՍՏԻՐԱԿԱՆ

ՈՃՐԱԿԱՆ ՄԱՐԴԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ VI-րդ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Ապրիլ ամսի 28-ին 1906 թ. Իտալիայի Թուրին քաղաքի համալսարանում մեծ հանդէսով բացվեց ոճրական մարդաբանութեան VI-րդ միջազգային համաժողովը, որը նախորդների նման զբաղվեց գիտականօրէն ուսումնասիրելու ոճրագործութիւնը բիօլօգիայի և սօցիօլօգիայի հետ ունեցած յարաբերութիւնների տեսակէտից:

Համաժողովին մեծ շուք էր տալիս ոճրական մարդաբանութեան մէջ համաշխարհային մեծ հռչակ վայելող, իր գիտական գրուածքներով և գիւտով յայտնի մարդաբան, պ. Լօմբրօզօն, որ իր ամբողջ կեանքը նուիրել է «ոճրագործ մարդու» ուսումնասիրութեան, այդ մեծ չարիքը քննելու, դրա առաջն առնելու մեծ գործին: Համաժողովը տօնում էր միաժամանակ Պ. Չեզար Լօմբրօզօի գիտական գործունէութեան յոբելեանը:

Ամենից առաջ պէտք է նկատել, որ թէ Հռօմի (1886 թ.) առաջին համաժողովը և թէ այնուհետև Պարիզում (1889 թ.), Բրիւսելում (1892), Ժընևում (1896 թ.) և Ամստերդամում (1901 թ.) կայացած համաժողովները միշտ տեսական հարցերով էին զբաղվում՝ այն ինչ ներկայ համաժողովը զուտ գործնական բնաւորութիւն էր կրում: Աշխարհի զանազան կողմերից հաւաքված մասնագէտները հաստատ իմանալով, որ բոլոր ոճիրները հետևանք են անհատական այլասերման և միջավայրի պայմաններին, որ միշտ անհատական պակասաւորութեան և միջավայրի զուգորդութիւն կայ ոճրագործութեան դէպքում,—մտածում էին գտնել այն կարևոր խնդրի վրա, թէ ոճրական մարդաբանութեան մշակած տեսութիւնները պէտք է գործածութեան մէջ դնել, այսինքն, ոչ թէ չարիքը դարմանելով պէտք է բաւականանալ, այլ պէտք է կռուել ոճիրների իսկական պատճառների դէմ, այնպէս որ ոճրի առաջ գալը անհնարին դառնայ:

Ապրիլի 28-ի առաջին ժողովում ամենից առաջ խօսում է Ամստերդամի իրաւաբանական ֆակուլտէտի ուսուցչապետ պ. Համէլը՝ նիւթ վերցնելով «Երիտասարդ ոճրագործները պատժական օրէնքի և զգաստարար դիսցիպլինայի առաջ համաձայն ոճրական մարդաբանութեան սկզբունքների»: Նա ընտրում է այս նիւթը, որովհետև իր հայրենիքում մշակված է և սեպտեմբերից գործածութեան մէջ պէտք է մտնի մի նոր օրէնսդրութիւն այս մասին, որ համաձայն է արդի հայեացքներին:

Պ. Համէլի հետաքրքիր ճառի ընդհանուր եզրակացութիւնը հետևեալն է.

«Որպէս զի որ և է գործնական հետևանքի կարելի լինի հասնել, անհրաժեշտ է ոչնչացնել բոլոր ոճրագործների հետ մի եղանակով վարվելու սկզբունքը և դրա տեղը դնել անհատականութեան բէժիմը: Ամեն մի ոճրագործ պէտք է հոգեբանական առանձին դիտողութեան առարկայ դարձնել, սիստեմատիք կերպով նկարագրել այդ դիտողութիւնները, որոնք պարբերաբար պէտք է կրկնվեն:

Թէ պատժական և թէ զգաստացնող բոլոր միջոցները պէտք է կրթիչ բնաւորութիւն կրեն: Դատական և գործադիր իշխանութիւնները պէտք է մեծ ազատութիւն վայելեն, որպէս զի անհատականութեան յարմար միջոցները գործադրեն: Կրթիչ բնաւորութիւն ունեցող միջոցներից են. ա) յանդիմանութիւն, բ) անհատի կարողութեան չափով տուգանք, գ) կարճ ժամանակով բանտարկելութիւն դիսցիպլինական դպրոցում կամ նոյնանման հաստատութեան մէջ, դ) պայմանական որոշ բանտարկութիւն, ե) դնել կառավարութեան իշխանութեան տակ մասնաւոր և սիստեմատիք դաստիարակութիւն ստանալու նպատակով մինչև քաղաքական հասունութեան հասակը, զ) պայմանական ազատութիւն, է) զաղթեցնել:

Կառավարութեան յանձնված երիտասարդ ոճրագործների սիստեմատիք կրթութիւնը պէտք է տեղի ունենայ պետական հաստատութիւնների մէջ (գիւղատնտեսական գաղութներ, արհեստանոցներ ունեցող հաստատութիւններ, և այլն) կամ պետութեան աջակցութիւնը վայելող և նրա հսկողութեան տակը գտնվող նոյնանման հաստատութիւններում և կամ ընտանիքներում, որոնք բոլորն էլ ֆիզիքական և հոգեբանական յարմար վերաբերմունք կունենան դէպի ոճրագործները:

Այն բոլոր անհատները, որոնք իրանց հոգեկան անկանոնութեան պատճառով անուղղելի և անբուժելի են յայտարարվում, պէտք է առանձին հաստատութիւնների մէջ պահվեն և խնամվեն պետութեան ծախսով:

Մինչև 18 տարեկան հասակը չէ կարելի ոճրագործին ամենաբարձր պատիժը տալ. առհասարակ թէ տեսական և թէ գործնական տեսակէտից դէպի երիտասարդ ոճրագործը կատարված վերաբերմունքը պէտք է նկատի առնել իբրև չափահասների վերաբերմունքի նախատիպը»:

Պ. Համէլից յետոյ խօսում է Պարիզի դատաւորներից պ. Ալբանէլը, պաշտպանելով այն միտքը, թէ երեխաներին պէտք է ազատել ոճրագործ լինելուց, իսկ թէ այդ գաղափարը ինչպէս կարելի է իրականացնել գործնական կեանքում, այդ մասին խօսեց Պարիզի փաստաբաններից պ. Կանը, օրինակ վերցնելով Ֆրանսիայի «Ընտանեկան խնամակալութիւնը», որը գլխաւորապէս զբաղվում է երիտասարդների ոճրագործութեան պրօֆիլաքսիայով:

Առաջին նիստը վերջանում է ժամի 4-ին, որից յետոյ համաժողովականները այցելում են նոյն հաստատութեան մէջ գտնված ոճրական մարդաբանութեան միւզէն, որը կարելի է ասել ամբողջապէս կապված է պ. Կ. Լօմբրօզօի, այդ մեծ մարդու կեանքի հետ: Դեռ ուսանող ժամանակ նա առաջին անգամ ոճրագործների և գժերի գանգերի մի ժողովածու է կազմում և սկսում ուսումնասիրել, այնուհետև երկար տարիների ընթացքում իբրև զինուորական բժիշկ՝ հազարաւոր զինուորների է ուսումնասիրում, որի վրա հիմնում է իր առաջին ուսումնասիրութիւնները համեմատական մարդաբանութեան ազգագրութեան մասին: Թէ ուսանողութեան, թէ բժշկութեան, մի խօսքով իր ամբողջ կեանքում նա մեծ ջանք է թափում կազմակերպելու ոճրական մարդաբանութեան համար անհրաժեշտ մի միւզէ, և աջողվում է շնորհիւ պետութեան և զանազան գիտնականների աջակցութեան: Այժմ միւզէն շատ թանգագին նիւթեր ունի և անգնահատելի ծառայութիւն է մատուցանում մարդաբանութեան գիտական հետազօտութիւններին:

Միւզէն այժմ վեց մեծ սրահներից է բաղկանում, բոլորն էլ լիքը լցված զանազան նիւթերով: Առաջին անգամ կորիդորը մտնելիս տեսնում էք պատերը զարդարված Բօտիծի աշխարհա-ոճրաբանական ստատիստիքի ցուցակներով, որոնք ցոյց էին տալիս թէ Իտալիայի զանազան գաւառներում ինչպիսի ոճիրներ են գործ դրվում, որքան յաճախակի են այդ ոճիրները և այլն:

Առաջին սրահում կան, ի միջի այլոց, Ջիակօմինի մեթոդով պատրաստված մօտ յիսուն ուղեղներ, որ բերել են գլխաւորապէս Թուրինի բանտից: Այս ուղեղներից շատերի գանգերն ու կմախքներն էլ գտնվում են այդտեղ, որով աւելի հեշտանում է դրանց ուսումնասիրութիւնը: Պահարաններից մեկում զետեղված է peleagrozéine կոչված բաղադրութիւնը, որի գիւտը պատկանում է պ. Կ. Լօմբրօզօին:

Հետևեալ սրահում, որ կոչվում է «կմախքների սենեակ», դրված են Թուրինի բանտում մեռած քսան ոճրագործների կմախքները, որոնք արդէն ուսումնասիրված են իրանց անկանոնութեան տեսակէտից:

Միւս կից սրահում պատերի վրա կախված են ահագին երկաթներ, շղթաներ, օղակներ, կողպէքներ ոճերի համար, մի խօսքով այն բոլոր գործիքները, որոնցով պատժում են ոճրագործներին զանազան երկիրներում, յատկապէս Ֆրանսիայում, Նորվեգիայում և Ֆիլադելֆիայում: Պատերից մեկը ամբողջապէս ծածկված է բազմաթիւ մեծ ոճրագործների նկարներով, որոնցից տեսնում ես ոմանց քիթն է չափազանց ծուռ, ասորին կզակը ահագին. ուրիշներին՝ աչքերը փոս ընկած և չիլ. ոմանք բոլորովին անմազ՝ կանանց նման, իսկ կանայք՝ մազոտ տղամարդկանց նման: Պահարաններից մէկում զետեղված է ոճրագործների աշխատութիւններից, որոնք բնորոշ կերպով արտայայտում են իւրաքանչիւրի անհատական ձգտումները: Օրինակի համար. մեկը շինել է մի խաչ և տակին Թագցրել մի սուր դանակ: Ոմանք շինել են զանազան զէնքեր այսպիսի մակագրութիւններով. «փող կամ կեանք», «եթէ ձեռքը չը դողար, հարուածը կիջնէր», «մահ լրտեսներին»: Մի ուրիշ պահարանում պահված են այն կապերը, որոնցով ոճրագործները ուզեցել են կախվել բանտում:

Միւս սրահներում դրված են ոճրագործների զանազան անկանոն անդամները, օրինակ՝ շատ մատներով ձեռքեր, մեծ, անկանոն ականջներ, կզակներ և այլն. ամենից աւելի աչքի էր ընկնում գանգերի ժողովածուն, որ բաղկացած էր մօտ 700 գանգերից:

Վերջին սրահում գտնվում է «ոճրագործների դաջագործութեան» ժողովածուն, որը բաղկացած է զանազան ամաններից, որոնք գործածութեան մէջ են եղել բանտում և բանտարկվածներից ծածկվել զանազան մակագրութիւններով: Ամաններից մեկի վրա գրված է. «Աստ հանգչի խեղճ Դիւլակը, որ այս աշխարհում գողութիւն անելուց յոգնած՝ գնաց միւս աշխարհը գողութիւն անելու», մի ուրիշի վրա՝ «Ես անմեղ եմ, որովհետև միայն մի մարդ եմ սպանել, այն ինչ աշխարհում շատեր կան, որ ինձանից շատ ու շատ են սպանել»:

Ոճրական մարդաբանութեան միւզէն այցելեցաւ և պ. Լօմբրօզօից շատ հետաքրքիր բացատրութիւններ լսելուց յետոյ՝ երկրորդ անգամ միայն, ապրիլի 30-ին, կարողանում են ժողով կազմել, ուր խօսում են ոճիրների պրօֆիլաքսիայի մասին: Այստեղ Հռոմի պատգամաւոր և ուսուցչապետ պ. Հենրիկօ Ֆերրին է խօսում և արժանանում բուռն ծափահարութիւնների: Ահա էական կէտերը. «Չարիքի առաջ գալը պէտք է արգելել, պէտք է կռուել ոճիրների իսկական պատճառների դէմ: Ոճրագործութիւնը առաջ է գալիս երեք մեծ պատճառներից—ալկօհօլիզմից, աշխատանքի պակասութիւնից և երեխաներին անտէր, երեսի վրա Թողնելուց: Ճանաչելով և ուսումնասիրելով այս պատճառները, կարելի է նախազգուշացուցիչ միջոցներով ոչնչացնել կամ գոնէ քչացնել ոճիրները: Ամենից անհրաժեշտ և ամենակարևոր նախազգուշացուցիչ միջոցներն են—կռիւ ալկօհօլիզմի դէմ, կռիւ կապիտալիստ շահագործումների դէմ և երիտասարդութեան բարոյական դաստիարակութիւն»: Նախագահ պ. Մանիօն, «չարի դատաւորը», խօսեց արդի դատաւորների մասնաւոր վիճակի մասին, ցոյց տալով որ դրանց բարոյականութիւնը, դրանց հիմնական կրթութիւնն ու իրաւաբանական խնդիրներին հմուտ լինելը գիտական չեն արդար դատաստան անելու բոլորի համար, քանի որ միշտ դրանք լինում են որոշ դասակարգի, որոշ կաստայի մարդիկ: «Ահա մի մայր բոլորից լքված, անօգնական և միայն իր երեխաներին քաղցածութիւնից ազատելու համար հաց է գողանում, դատապարտվում է թէ դատաւորներից և թէ բոլոր իրաւագէտներից իբրև գող: Արդեօք դրանց մտքով անգամ անցնում է, որ թերևս այդ թշուառ ամենից առաջ հասարակական պայմանների զոհն է. դրանք արդեօք մտածում են, որ նոյն յանցանքը, որի համար դատավճիռներ են արձակում, ամենայն հաւանականութեամբ իրանք գործած կը լինէին, եթէ մի և նոյն միջավայրի մէջ ծնված լինէին: Եւրոպայի զանազան քաղաքներում, ինչպէս նաև Ֆրանսիայում իշխանները, օֆիցէրները, մի խօսքով՝ բարձր պաշտօնաւորները դատվում են միմիայն իրանց դասակարգին պատկանող մարդկանցից: Ինչու,—որովհետև մտածել են, որ այդ մարդկանց մտածողութեան եղանակին և բարոյականութեան ծանօթ մարդիկ կարող են լաւ հասկանալ դրանց և լաւ դատել: Բայց՝ ժողովրդի հասարակ դասակների համար երբեք այդ տեսակ հոգացողութիւն և ուշադիր վերաբերմունք չեն ունեցել օրէնսդիրները:

Դատաւորը, որպէս զի կարողանայ իր դերը անաչառութեամբ կատարել, պէտք է միշտ օրէնքի ոգուն յարմարվի և ոչ թէ տառերին: Ինչ էլ որ լինի օրէնսդիրների օրէնքները, ինչքան էլ դրանք կատարելագործված լինեն, այնուամենայնիւ գործնական կեանքը իր անհուն երևոյթներով չեն կարող կարգաւորել. ուրեմն ոչ թէ օրէնքները միայն պէտք է բարեփոխել, այլև այդ օրէնքները իրագործող, բացատրող մարդկանց հոգիները, մտածողութիւնը. որքան դատաւորն արժէ, նոյնքան արժէ և օրէնքը»:

Առաւօտեան նիստը փակվեց մտաւոր պակասութիւն ունեցող երեխաների պաշտպանարանի վերատեսուչ դր. Իգօ Ֆաչիանի «երեխաների ոճրագործութեան մասին» և բժշկական-մանկավարժական ինստիտուտի վերատեսուչ պ. Ջիուլիօ Ֆէրրարի «պատիժը իբրև կրթութեան միջոց» հաղորդագրութիւններով:

Ճաշից յետոյ կայացած նիստին առաջին անգամ խօսում է Հռոմի համալսարանի բժշկութեան ուսուցչապետը, ցոյց տալով Փոլիսի իսկական դերը համաձայն ոճրական մարդաբանութեան սկզբունքներին. «Փոլիսի գլխաւոր դերն է նախատեսել, առաջուց իմանալ կատարվելիք յանցագործութիւնը, ճանաչել յանցաւորին յատկապէս հոգեբանական տեսակէտից, որպէս զի նրա վրա հսկէ [illegible] պէտք եղած դէպքում: Հասարակութիւնը ապահով պահելու համար Փոլիսը պէտք է լաւ իմանայ, գիտնականօրէն ուսումնասիրէ յանցագործութեան տրամադիր անձնաւորութիւններին, չարիքի առաջն առնելու համար: Ոստիկանութիւնը գիտական հիմունքների վրա դնելու միջոցների մասին խօսեցին Լօզանի պրօֆեսոր Ռայսը և ուրիշներ:

Մայիսի 1-ի նիստին խօսում է [illegible] կենտրոնական ստատիստիքական բիւրօի [illegible]ռավարիչ Թրուսը, աշխատելով բացատրել [illegible] և վիրաւորելու, իսկ ձմեռ՝ գողութեան շատանալու պատճառները: Ստատիստիկան ցոյց է տալիս, որ ոճրագործութիւնները մեծ կերպով կապված է ալկօհօլիզմի հետ, [illegible] եզրակացնում են, որ մեծ ոճրագործութիւնները կապ ունեն գինետները յաճախելու և արբենալու հետ, սակայն, ի հարկէ, միայն ալկօհօլով չէ կարելի բացատրել բոլոր ոճիրները, այլ պէտք է ուրիշ պատճառներ ևս որոնել:

Ամենից վերջ խօսեց պ. Կ. Լօմբրօզօն բնածին ոճրագործ և հոմօսեքսուել ծնվածների մասին: Նա ցոյց տուեց, որ այդ երկու դասակարգի մարդիկն էլ անբուժելի են և թէ սօցիալական և թէ իրաւական միջոցները ոչինչ չեն կարող ազդել: Ոճրագործ ծնվածները մինչև մահը վտանգաւոր են հասարակութեան համար, այնինչ հոմօսեքսուելները անվտանգ են դառնում, երբ սեռական գործարանները դադարում են գործելուց:

Պ. Լօմբրօզօից յետոյ փակվում է համաժողովը որոշելով, որ յետագայ համաժողովը կայանայ Գերմանիայում: Համաժողովականները հեռանալիս ստանում էին մի-մի համար «Չեզար Լօմբրօզօի կեանքը և գործերը», որ ի պատիւ Լօմբրօզօի բաժանում էին Ֆրատելի Բօկկա հրատարակիչները:

Բ. Փ.

քամասերում, որտեղ Թուրք ազգաբնակութիւնը ահագին մեծամասնութիւն էր կազմում, ամբողջապէս անցան Թուրք կանդիդատները և այն էլ այնպիսի մարդիկ, ինչպէս Հ. Զ. Թաղիեվ, Ասլան Աշուրով, Աղաեվ և ուրիշները:

Իսկ Ռ. Ս. Դ. Բ. կուսակցութիւնը, շնորհիւ իր ցուցած անտարբերութեան, կատարեալ ֆիասկո կրեց:

Ընտրված են Ս. Դ. առաջարկած թեկնածուներից 24 հոգի, իսկ Թուրքերից 56 հոգի...

Ընտրութիւնների ժամանակ ոչ մի անկարգութիւններ տեղի չունեցան:

Մանրամասնութիւնները հետևեալ անգամ:

Վաղարշ

ԴՈՒՄԱՅԻ ՊԱՐԼԱՄԵՆՏԱԿԱՆ ԽՄԲԵՐԻ ԱՌԻԹՈՎ

Պետական Դումայում «աշխատանքի պարլամենտական խումբը» կազմվելուց յետոյ,—որը, ինչպէս գիտեն ընթերցողները, կազմված է գիւղացիական և բանւորական պատգամաւորներից և որի մասին մենք ժամանակին արդէն մանրամասն խօսել ենք «Մշակի» էջերում,—կազմվեց և մի այլ խումբ, աւտօնօմիստների խումբը, որի մէջ մտել են և հաւանօրէն կը մտնեն Լեհաստանի, Սիբիրի, Ուկրայնայի, Կովկասի և Բալտեան երկրների պատգամաւորները: Մայրաքաղաքի թերթերի վերջին տեղեկութիւններին նայելով, հրեայ պատգամաւորներն էլ ցանկանում են զուտ հրէական պարլամենտական մի խումբ կազմել, որի ամենագլխաւոր նպատակը պէտք է լինի, ի հարկէ, պահանջել՝ վերացումն այն բոլոր բացառիկ օրէնքների, որոնք ուղղված են հրէաների դէմ, և տալ նոր օրէնքով հրէաներին այն բոլոր քաղաքացիական իրաւունքները, որ վայելում են միւս ազգերը կամ ժողովուրդները:

Նպատակը, ի հարկէ, չափազանց բարի է և մենք չենք, որ պէտք է հակառակ լինենք այն բոլոր խայտառակ օրէնքներն ու հալածանքները վերացնելու, որոնք տարիներից ի վեր ուղղված են այդ չարաբաստ ժողովրդի դէմ: Սակայն, այդ բարի նպատակով հրեայ պատգամաւորների կողմից մի առանձին պարլամենտական խումբ կազմելու մասին խօսելով, մարդ ակամայից հարցնում է, թէ արդեօք ներկայ Պետական Դումայում կա՞յ այնպիսի մի զօրաւոր քաղաքական կուսակցութիւն, որը ոչ միայն իր ծրագրում չունենար այդ բոլոր այլանդակ բացառիկ օրէնքները վերացնելու մասին որոշ բաժին, այլ թէկուզ մազաչափ անգամ կողմնակից լինէր բիւրօկրատիայի ստեղծած այդ չարամիտ ու վտանգաւոր քաղաքականութեանը:

Ո՞վ չը գիտէ, որ բիւրօկրատիան իր հակահրէական և առհասարակ հակաօտարազգիների քաղաքականութիւնը ու նրանց դէմ յարուցած հալածանքները ստեղծել է լոկ այն նպատակով, որպէսզի կարողանայ ռուս ժողովրդի խաւար մասսաների մէջ շարունակ այն միտքը մտցնել, թէ նրանց ամբողջ թշւառութեան, քաղցածութեան ու տանջանքների ամենագլխաւոր պատճառը, ոչ թէ ինքը կառավարութիւնն է, ամբողջ բիւրօկրատիան է, իր քայքայիչ և յոռի կարգ ու կանոններով, այլ հրէաներն ու օտարազգի ազգերն են: Կառավարութիւնը իր այդ նենգամիտ քաղաքականութեամբ միշտ աշխատել և միշտ էլ յաջողել է բոլոր, իրանց դրութիւնից դժգոհ, բայց և խաւարամիտ տարրերի ցասկոտ բարկութիւնը իր—կառավարութեան վրայից շեղել և օտարազգիների դէմ ուղղել: Նա այդպիսով միշտ իրան ազէտ ամբոխի առաջ զերծ է համարել որ և է պատասխանատւութիւնից և ամեն բանի մէջ մեղադրել է հրէաներին, լեհերին, հայերին և այլոց: Այդ դեռ բաւական չէ, բիւրօկրատիան իր հնարած բացառիկ օրէնքներով աշխատել է միշտ ազէտ ժողովրդին ցոյց տալ, որ ինքը ռուս ժողովրդի օրտացու բարեկամն է, նրա շահերի պաշտպանն է ու հէնց նրա բարեկեցութեան համար է միայն այդ բացառիկ օրէնքները հրատարակում: Հէնց այս քաղաքականութեամբ է, որ բիւրօկրատիան մասամբ և աջողում էր չէզոքացնել յեղափոխական կուսակցութիւնների պրօպագանդն ու գործունէութիւնը:

Կրկնում ենք, ո՞վ չը գիտէ այս բոլորը ներկայ Պետական Դումայում: Ճիշտ է, եթէ այս Դուման Վիտտէ-Դուրնովօյի ծրագրած ու ցանկացած խուլիգանական Դուման լինէր, այն ժամանակ վստահութեամբ կարելի էր ասել, որ նա ոչ միայն հրէաների դէմ գործող բացառիկ օրէնքներ էլ կուզենար մշակել, ուղղված թէկուզ հէնց ինտելիգենտների, ուսանողների, աշակերտների դէմ:

Բայց ներկայ Դուման իր ջախջախիչ մեծամասնութեամբ այդպիսին չէ և նա երբէք չէ ասել Ցիցերօնի այն խօսքը, թէ՝ «Ես եկել եմ ոչ թէ հին օրէնքները քանդելու, այլ նրանց լրացնելու», ընդհակառակը, նա հէնց սկզբից ասել է, որ եկել է, ոչ միայն բացառիկ, այլ և բոլոր հին օրէնքները քանդելու ու նրանց տեղը նորերը մշակելու: Եւ քանի որ այդպէս է, չենք հասկանում, թէ ինչ միտք ունի մի առանձին հրեական կամ այլ ազգային և թէկուզ հէնց աւտօնօմիստական, «պարլամենտական» խմբեր կազմելը: Միթէ այդպիսի զատ-զատ խմբեր կազմելը մի աւելորդ զէնք չի դառնայ դեռ ևս չափազանց կենդանի և ուժեղ բիւրօկրատիայի ձեռքում, ազէտ մասսաներին հաւատացնելու, թէ անհաւատարիմ օտարազգիները ցանկանում են Ռուսաստանի ամբողջութիւնը ոչնչացնել, և այլ այդ կարգի գրգռութիւններ:

Ներկայ Պետական Դումայի մեծամասնութեան հին օրէնքները քանդելու և նրանց տեղ նոր և ամենաազատամիտ օրէնքներ մշակելու ցանկութիւնը չէ որ պակասում է, որպէս զի հարկ և կարիք լինէր՝ նրա դէմ կռւելու համար, պարլամենտական խմբեր կազմել: Եթէ ճիշտը կուզէք իմանալ, մենք դեռ սկի պարլամենտ—օրէնսդրական ժողով էլ չունենք այնպէս, ինչպէս այդ ընդունված է հասկանալ, որովհետև կառավարութեան բռնած ապօրինի դիրքի շնորհիւ, Պետական Դուման դարձել է մի սոսկ խօսարան ու ճառասացութեան բեմ. իսկ այդպիսի պարագաներում «պարլամենտական խմբերը» ոչ միայն զուրկ են հասկանալի որ և է նշանակութիւնից, այլ և պարզապէս չափազանց ծիծաղելի են դառնում:

Պետական Դուման, պարլամենտ — օրէնսդրական մարմին դառնալու համար, ամենից առաջ պէտք է ունենայ իրան հաւատարիմ և հնազանդող գործադիր մարմին—մի փաստ, որպէս զի նրա մշակած օրէնքները հաւատարմութեամբ և ճշտութեամբ գործադրութեան մէջ դրվէին: Եւ քանի որ այդ բանը դեռ չը կայ, քանի որ բիւրօկրատիան կամ արհամարհանքով է Դումային վերաբերվում և կամ առաւելը բացած պատրաստվում է նրան տեղն ու տեղը յօշոտել, այդպիսի պարագայում ասում ենք, պարլամենտական խմբեր կազմելը, կամ նոյն իսկ մեծամասնութեան օրէնքների մասին օրերով ճառելը միանգամայն ծիծաղելի են դառնում:

Զարմանալի և հակառակ եղած միլիօնաւոր ժողովուրդը ներկայ Դումայից այլ և շատ ու շատ բան է սպասում: Նա պատգամաւորների ընտրութիւններ անելիս մտածում էր, որ այս անդրանիկ Պետական Դուման սովորական պարլամենտ—օրէնսդիր ժողով լինելուց շատ աւելի բարձր և մեծ կոչում պիտի ունենայ: Եւ եթէ Դումայի պատգամաւորները զգում և ըմբռնում են իրանց այդ կոչումը, նրանք փոխանակ ազգային ու աւտօնօմիական խմբեր կազմելու, ամենից առաջ պիտի մտածեն Դումայում կազմել եռանդուն, կորովի և կամքի տէր պատգամաւորների մի խումբ, որը, նոր ու նոր օրէնքների ծրագրեր առաջարկելուց ու դրանց մասին երկար ճառեր արտասանելուց առաջ, աւելի մտածէ և միջոցներ ձեռք առնէ մէջտեղից վերացնելու այն բոլոր խոչընդոտները, որոնք ամեն կերպ արգելք են լինում Դումային իր իսկական դերի մէջ մտնելու և կանոնաւոր պարլամենտ—օրէնսդրական ժողով դառնալու:

Ժողովուրդը այդ մեծ պետական գործն է սպասում ներկայ Դումայից:

Ա.—Ալաս

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Էջմիածին, մայիսի 14-ին

«Մշակում» կարդացի, որ ես արձակված եմ սինօդի անդամութիւնից և նշանակված եմ Ատրպատականի առաջնորդ: Ի նկատի ունենալով, թէ այստեղ և թէ մանաւանդ Թաւրիզում կարող է թիւրիմացութիւնների պատճառ դառնալ, խնդրում եմ մի անկիւն շնորհել երկտողիս «Մշակի» մօտակայ համարներից մէկում:

Յայտնի է, որ 1903 թւին առանձին կանոնադրութեամբ Ատրպատականի ժողովրդին է տրված իրանց առաջնորդ ընտրելու իրաւունքը և նա վերջին տարում երեք անգամ ընտրութիւն կատարեց և երեք անգամն էլ ընտրվածները չը գնացին և մինչև օրս այդ թեմը բարի խորհրդ դառած մնացած է անուշադրութեան: Այժմ այդ լուրը կարդացողները պէտք է եզրակացնեն, որ կամ Ատրպատականի ժողովուրդն է ինձ ընտրել, կամ ես համաձայնել եմ առանց ընտրութեան տիրել այդ թեմին, սակայն ոչ մէկը և ոչ միւսը տեղի չէ ունեցել, ինձ Ատրպատականի ժողովուրդը չէ ընտրել և ես երբէք ոչ ուղղակի և ոչ կողմնակի ցանկութիւն չեմ յայտնել Ատրպատական գնալու:

Մայիսի 17-ին սինօդին տրված կոնդակից երևում է, որ այս տարւայ յունվարի 23-ին Թիֆլիսից դիմում է եղել Բարձրագոյն հաճութեամբ ինձ սինօդի անդամութիւնից արձակելու Ատրպատականի առաջնորդական փոխանորդ (և ոչ առաջնորդ) նշանակելու պատրուակով:

Ապացոյց այդ բանին այն, որ ոչ մինչև յունվարի 22-ը, ոչ մինչև մայիսի 17-ը, ինձ ոչինչ յայտնի չէ եղել թէ իմ բաղդը ինչպէս է կամենում տնօրինել յիշեալ կամարիլիան. այդ բանը գաղտնի էին պահում ինձնից նոյնիսկ արձակման թուղթը ստանալուց յետոյ: Մայիսի 14-ին, երբ արդէն այդ թուղթը ստացված է եղել, կիսաբերան ինձ առաջարկում են գնալ Պարսկաստան և երբ հրաժարվում եմ գնալուց պատճառներ մէջտեղ բերելով, ինձ ոչինչ չեն ասում սինօդի անդամութիւնից արդէն արձակված լինելուս մասին և գուցէ մտքներում ասում էին. «այդպէս էլ սպասում էինք և այդ էր մեր ցանկութիւնը»:

Իմ անձի դէմ այս խարդաւանքը հրապարակ հանելով՝ հասարակութեան դատաստանին եմ յանձնում վերջին տարին Վեհարանում կազմակերպված կամարիլյայի սոսր վարմունքը և որպէս զի հասկանալի լինի թէ ինչու ինձ արձակել տուին սինօդի անդամութիւնից, գնում եմ և պատճառը.—

Ծերունի Հայրապետը անմեղ չէ. վաղ թէ ուշ պէտք է հոգալ ապագայի մասին և նրանք հոգում են 1905 թւի հոկտեմբերից սկսած, իրանց ճիրանները աւելի ու աւելի խորը խրելով Էջմիածնի սրտի մէջ: Ապագայ կաթողիկոսական ընտրութեան համար են պատրաստվում և իրանց որոշ թեկնածուին ունենալով հայրապետական գահի համար, աշխատում են և՛ գիրք տալ և՛ ժողովրդականացնել նրան, իսկ միւս կողմից ձայներ պատրաստել: Որովհետև ես այդ բանակին չեմ պատկանում, ապա ուրեմն հարկաւոր էր իմ ձայնը չէզոքացնել, նրանք թերևս աւելի խայտառակ ձևով արտաքսել տային ինձ սինօդի անդամութիւնից և դպրի մանրէին, եթէ իրանց համախոհների բարեմասնութիւններից գէթ մէկը ունենայի, բայց քանի որ այդ չը կայ, նրանք մտածել են մի այլ ճանապարհ՝ առաջարկել Ատրպատականի առաջնորդական փոխանորդ, համոզված լինելով, որ ես կը հրաժարվեմ գնալ, իսկ եթէ յիմարանամ և սկզբունքներս դաւաճանելով գնամ, ինտրիգներ լարել իմ դէմ, իսպառ վարկաբեկ անել ինձ. գաղտնի որոգայթներ լարողներից սպասելի է ամեն տեսակ ցածութիւն:

Ինձ արձակել տալով նրանք երկու ձայն միանգամից են շահում—չէզոքացնում են իմ ձայնը և իրանց համախոհներից մէկին առաջարկելով սինօդի անդամ վաստակում են մի նոր ձայն:

Այսքանով չէ վերջանում Վեհարանի կամարիլյայի վրդովեցուցիչ գործը. Նրանք ապագայ անախորժութիւններից խուսափելու համար դիմում են պրօվօկացիայի. աջ ու ձախ խօսում և պատմում էին, երբեմն կեղծ վրդովմունքով, որ իբր թէ Վեհափառը դէպի ինձ անբարեհաճ է, որովհետև ես, իբրև Շողակաթի վանքի վանահայր, փոփոխութիւն եմ մտցրել Կաթողիկոսի շինել տուած բնակարանի մէջ, նրա շինել տուած դուռը փոխել եմ, և այդ պրօվօկացիան նրանք սկսել են այս տարի Թիֆլիսից վերադառնալուց յետոյ, որտեղ խմբագրել էին արձակման համար մինիստրութեան գրելիք թուղթը: Ահա թէ մինչև ուր է հասնում եղալիտական միջոցները:

Գուցէ կամարիլիան կուզենայ արդարանալ, քանի որ ինձ վերաբերեալ թղթերը կրում են հայրապետական ստորագրութիւն: Ես դրան կը պատասխանեմ, երբ նրանք այդ անեն:

Սինօդի անդամութիւնից արձակվելուս շարժառիթը պատմելով՝ բողոքում եմ կամարիլյայի այդ վարմունքի դէմ. Ամենայն Հայոց Հայրապետի, Էջմիածնի միաբանութեան և հասարակութեան ուշադրութիւնն եմ հրաւիրում, որովհետև սա առաջինն ու վերջինը չէ լինելու, սա ընդհանուր ծրագրի մի յօղուածն է միայն:

Առ այժմ այսքան:

Խնդրում եմ արտատպել իմ գրութիւնը այն լրագիրներում, ուր տպել են իմ Ատրպատականի առաջնորդ նշանակվելու լուրը:

Մատթէոս վարդապետ

Ախալքաղ, 20 մայիսի

Անցեալ տարի, եթէ չեմ սխալվում, մայիս ամսում պ. Անդրէասեանց յայտարարութիւն էր տպել ձեր լրագրում, թէ շուտով լոյս կը տեսնի «Հայկական հարցը» հայերէն, գինն է 15 կ.: Ես փոխադրեցի 4 ր. 80 կոպ., որ ինձ համար ուղարկի 40 օրինակ այդ գրքերից: Անդրէասեանը պատասխանեց ստացման մասին և յայտնեց թէ հէնց որ լոյս տեսնէն իսկոյն և եթ կը ստանամ: Շուտով լրանում է մի տարի, բայց ես ոչ գրքերը ստացայ և ոչ փողը:

Տիգրան Թումայեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Աշխատաւոր խմբակը բազմաթիւ հեռագիրներ է ստացել մինիստրական խորհրդի դեկլարացիայի առիթով գիւղացիներից: Այդ հեռագիրներից մէկում, ի միջի այլոց, նրանք խորհուրդ են տալիս պատգամաւորներին ուղղակի դիմել Թագաւորին մինիստրական խորհուրդի պատասխանի համար, որովհետև «անկարելի է, որ Միապետը չուզենայ իր հայրենիքի բարիքը»: Հեռագիրներից շատերում այն միտքն են յայտնում, որ արիւնհեղութիւնից խուսափելու համար անհրաժեշտ է մինիստրութիւնը կազմել ժողովրդի ներկայացուցիչներից: Մինիստրների խորհուրդը շտապով մշակում է այնպիսի միջոցներ, որով կարելի լինի լուծել ագրարական հարցը: Վճռված է ապրուստական հողերից հողային ֆոնդ կազմել, որի համար կը յատկացվեն 4 միլիօն դես. մշակութեան համար պիտանի հողեր և $3^1/_2$ միլիօն դեսեատին էլ անտառներից: Բացի դրանից մասնաւոր հողատէրերը առաջարկում են կառավարութեանը $3^1/_2$ միլիօն դեսեատին հող: Ծրագրով որոշվել է հողը յանձնել գիւղացիներին իբրև սեփականութիւն:

Պետական Դումայի անդամ Ուլյանովի առաջարկութեամբ աշխատաւոր խմբակը առաջարկութիւն է մտցրել Դումայում պարլամենտական մի մասնաժողով կազմելու համար 33 հոգուց բաղկացած, հոկտեմբերի 17-ից յետոյ պաշտօնեաների գործած յանցանքների համար քննութիւն կատարելու:

Մենք ստացանք Բոստոն քաղաքում հրատարակվող «Ձայն Հայրենեաց» լրագրի լոյս ընծայած մի գեղեցիկ գիրք: Դա Իվան Վազօվ բուլգարական հեղինակի «Լուծին տակ» վէպի թարգմանութիւնն է պատկերազարդ: Տպված է մաքուր, գեղեցիկ տպագրութեամբ և թէև թիւրքահայ բարբառով, բայց սահուն լեզւով: Վէպը, լինելով բուլգարական ապստամբութեան կեանքից, մեծ հետաքրքրութեամբ է կարդացվում:

Ներքին գործերի մինիստրութիւնը մշակում է ներկայումս օրէնքներ խղճի ազատութեան մասին: Այդ ծրագիրը ատաղիր չէ հաւասարեցնել հրէաներին ազգաբնակութեան միւս խաւերի հետ իրաւունքների վերաբերմամբ, այն հիման վրա, որ նրանք ներկայանում են ոչ թէ կրօնական, այլ ազգային մի խմբակ:

Ներքին գործերի մինիստրութիւնը գաղտնի հրահանգներ է ուղարկել նահանգապետներին, որով առաջարկում է հնարաւորութեան չափ աշխատել ազդելու գիւղացիների վրա, որպէսզի նրանք Պետական Դումայի անունով ոչ մի հրահանգներ, ժողովների որոշումներ և յեղափոխական բնաւորութիւն ունեցող հեռագիրներ չուղարկեն:

Հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրութիւնը հեռագրով պահանջեց Անդրկովկասի երկաթուղային վարչութիւնից դեկտեմբերի գործադուլին չը մասնակցող ծառայողների ցուցակը, որպէս զի նրանց բաժանէ մի մասնաւոր գումար, որ նշանակել է մինիստրութիւնը: Այդպիսով, նրանց տրված խոստումը 1905 թ. դեկտեմբեր ամսի ռոճիկը տալու մասին դարձեալ յետաձգվում է անորոշ ժամանակով: (Баку).

Պ. Ն. Դուրնովօյին մօտիկ անձնաւորութիւնները հաղորդում են, որ ներքին գործերի մինիստրութիւնը նահանգապետներին ուղարկում է նոյնպիսի կարգադրութիւններ, որպիսիք ուղարկվում էին Դուրնովօի մինիստրութեան ժամանակ: Այդ կարգադրութիւնները անուանում են ոչ կարգադրութիւններ, այլ վաւերացումներ: (Рѣчь).

Մայիսի 17-ին Թիֆլիսից Բաքուի կենտրոնական բանտը հասցրին յանցաւորներին էտապով, որոնց թւում կան 16 քաղաքական յանցաւորներ, որոնք պէտք է ուղարկվեն Վօլօգդայի նահանգը:

Մօտ օրերս Թիֆլիսի դատաստանական պալատի պրօկուրորը կայցելէ Բաքուի բանտը լսելու այն գանգատները, որ վերաբերում են դատաստանական վարչութեանը. բայց որովհետև բանտարկվածների գործի քննութիւնը սարսափելի դանդաղ է ընթանում, այդ պատճառով, ինչպէս մենք լսեցինք, նա պէտք է լուծում տայ ահագին քանակութեամբ գանգատների: (Баку).

Միապետականների ժողովը Կօստրօմայում, ոստիկանապետի նախագահութեամբ, որոշել է խնդրել Թագաւորին չը վերացնել մահվան պատիժը և մերժել ամնիստիան:

Մայիսի 22-ին, գիշերվայ ժամ 1 ժամին 30 րոպ., Պարմեն Վաշալամիձէն և մի ուրիշ անյայտ չարագործ, կողոպտելու նպատակով, փորձեցին սպանել Սրանյանի փողոցի վրա բնակվող վաճառական Դիմիտրի Սուլաձէին և նրա կին Նաւյային: Սուլաձէն ատրճանակով ձախ ձեռքից վիրաւորված է, իսկ նրա կինը վիրաւորված է աջ քունքից, երկու վէրքերն էլ վտանգաւոր են: Չարագործները չը կարողացան հասնել իրանց նպատակին: Ձեռք առած միջոցների շնորհիւ Վաշալամիձէին ձերբակալեցին: Քննութիւն է կատարվում:

1-ին կարգի վաճառական Ռօստինեանը, որի խանութը գտնվում է Երևանեան հրապարակի վրա, Տարաղեանի տանը, յայտնեց 4-րդ քաղաքամասի ոստիկանութեանը, որ մայիսի 22-ին, առաւօտեան 8 ժամին, երբ խանութը բաց արեց, նկատեց, որ բակի կողմից, փոխադարձ վարկի ընկերութեան արկղի պատը քանդելով մի քանի անյայտ չարագործներ մտել են խանութ և գողացել են 8,000 րուբլու մանուֆակտուրային ապրանք: Գողութեան մէջ ոչ ոք չէ կասկածվում առ այժմ: Խանութի խորքում բակը խուզարկելուց դատարկ ներքնայարկում գտան 600 րուբլու ապրանք:

Մայիսի 22-ին, առաւօտեան ժամը $7^1/_2$-ին Բեբուտովսկի փողոցի վրա, Մերաբեանի տան մօտ ձերբակալեցին Բուժթայինի գաւ. Միկվելի գիւղի բնակիչ 24 տարեկան Նիկօլայ Նեյիաձէին, որը սպանութեան նպատակով փող էր պահանջել կառապան Մերաբեանից: Նեյիաձէին ձեռքին բռնած է ունեցել լիքը ատրճանակ:

Վլադիկաւկազի զինուորական նահանգապետը հեռագրում է Կարմիր Խաչի գլխաւոր վարչութեանը. որ այնտեղ չումայի հիւանդութիւն է յայտնվել: «Р. В.»

Ինչպէս հաղորդում են Բաքուի թերթերը, Բաքուի ապագայ քաղաքագլխութեան պաշտօնի համար ի նկատի ունեն նշանակելու գնդապետ Ի. Միքելաձէին: Իլյան Միքելաձէն բաքուեցիներին յայտնի անձնաւորութիւն է. դեռ մի քանի տարիներ առաջ նա այնտեղ վարում էր ժանդարմների վարչութեան ադիւտանտի պաշտօնը: Բաքուի ինտելիգենտ հասարակութիւնը առանձին ուշադրութեան արժանացրեց յայտնի քաղաքագլուխ Նովիկովի օրով:

Այսօր, մայիսի 24-ին, երեկոյեան 8 ժամին Թիֆլիսի հրապարակային գրադարանի դահլիճում կը կայանայ Մոսկվայի կայսերական հնագիտական ընկերութեան Կովկասի բաժանմունքի նիստը: Այդ նիստում Է. Ս. Տախայշվիլին կը զեկուցանէ «Քարթլիս ցխովրեբա» վրացերէն տարեգրութեան Վախտանգեան խմբագրութեան մասին:

Մայիսի 20-ին, ցերեկվայ ժամը $12^1/_2$-ին Ելիզավէտինսկի փողոցի վրա, Ամիրջանեանների բնակարանում վէճ ծագեց Սղնախի բնակիչ Զաքար Ամիրջանեանցի և տեղացի Գրիգոր Աբրամեանի միջև, որի ժամանակ Ամիրջանեանը ատրճանակի մի քանի հարուածով սպանեց Աբրամեանին և փախաւ, բայց մի քանի ժամից յետոյ մտաւ 9-րդ քաղաքամասի ոստիկանատուն և պրիստաւին խոստովանեց իր արած յանցանքը: Քննութիւն է կատարվում:

Մայիսի 20-ին, ցերեկվայ ժամը 1-ին պարսկահպատակ Աբդուլ-Ռահիմ Զադարովի կաշեգէնի խանութը (Մայդանում և Խօջավանքի բարվանաքալյում) մտել են 7 անյայտ մարդիկ, իսկ երեք հոգի դուրսն են կանգնել: Ներս գնացողները ատրճանակներով և դաշոյններով սպառնալով, փող են պահանջել: Կողոպտողներից մէկը կտրել է սեղանի արկղը, և վերցրել 50 րուբլի փող. բացի դրանից գործակատարներից մէկից խլեցին արծաթէ ժամացոյց, ոսկէ շղթայով, իսկ միւսի գրպանից 10 րուբլի փող: Կողոպտելուց յետոյ, չարագործները հրամայեցին ձայն-ծպտուն չը հանել և մէկը միւսի ետևից հեռացան, իրանց վրա ոչինչ չը գրաւելով հարևան վաճառականների ուշադրութիւնը: Կողոպտվածը երկուսից կէս ժամից յետոյ միայն իմաց տուեց իր կողոպտման մասին: Կողոպտվածի խօսքով գողերը իմերէլներ էին:

Կիրակի, մայիսի 21-ին, ցերեկվայ 4 ժամից սկսած ոստիկանութիւնը և զօրքերը, ոստիկանապետի մասնակցութեամբ, խուզարկութիւն կատարեցին Դավիդօվսկի փողոցի վրա գտնվող Մէլիքովի տների և մագազինների մէջ. ոչինչ կասկածելի բան չէ գտնվել: Նոյնպէս մանրամասն խուզարկութիւն կատարվեց Պրակոնի լուսանկարանում, նոյն փողոցի վրա, ուր կալանաւորվեցին 2 երիտասարդներ, բայց շուտով արձակվեցին:

Շաբաթ, մայիսի 20-ին, Նաւթլուղում, Մամուկինսկի գիւղում կողոպտվեց քաղաքային սպանդանոցի ֆելշէր Կոնստանդին Անանիկովը, որը քաղաքային վարչութիւնից 1000 րուբլի էր ստացել սպանդանոցի ծառայողների ռոճիկը բաժանելու համար: Յարձակվողները 4 անյայտ անձինք էին, տեղական չերքեսկաներով:

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Մայիս ամիսը մեզանում զով է և անձրևային, որով և բուսականութիւնը աւելի կենդանութիւն է ստանում: Թէև մերթ ընդ մերթ մանր կարկուտ էլ է տեղում, սակայն որքան տեղեկանում ենք, ցանքսերը և թէ ծառաստանները առայժմ զերծ են վնասից: Բացի անձրևից յաճախ զգալի քամիներ են առաջանում: Անցեալ շաբաթ օրը մի այնպիսի սաստիկ քամի բարձրացաւ քաղաքում, որ շատ տների թիթեղեայ տանիքներ պոկելով կտուրներից գետին շպրտեց, շատ փայտեայ և խարխուլ շինութիւններ քանդեց, շատ ծառեր կոտրելով դէս ու դէն շպրտեց, նոյն իսկ հաստաբուն ծառեր արմատից պոկեց և գլորեց գետին. մի խօսքով մեզանում չը տեսնված քամի էր. բարեբաղդաբար մարդկանց վնաս չը պատահեց»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Վիլհէլմի եւ Նիկօլայ II-ի տեսակցութիւն.—Առանձնացած Գերմանիան ամեն ջանք գործ է դնում ձեռք ձգելու իր կորցրած բարեկամներին: Եւրօպական մամուլը արձանագրում է այն յաճախ շշուկները, որոնց համաձայն որպէս թէ Վիլհէլմը և Ցարը պէտք է միմեանց հետ տեսակցեն: Գերմանական մամուլը մասնաւորապէս զբաղվում է այդ լուրերով և անձնաւոր է լինում զանազան մեկնութիւններ: Անգլօ-ֆրանսիական սիրալիր համաձայնութիւնից աւելի գերմանական քաղաքականութեան համար մի մայլ կէտ են կազմում անգլօ-ռուսական մերձեցման դրական փորձերը:

«Berliner Tageblatt»-ը ասում է, որ Ցարի և Վիլհէլմի վերջին տեսակցութիւնը Բիօրքէում չը տուեց սպասված արդիւնքները: Ռուսաստանը ամենևին չը մտածեց փոխել իր արտաքին քաղաքականութեան ուղղութիւնը և դրան ապացոյց կոմս Լամզդորֆի «լիբր նօտան» Ալժեզիրասի կոնֆերենցիայի ընթացքում, որով Ռուսաստանը ոյժ էր տալիս ֆրանսիական պահանջներին: Այժմ ամենքին աւելի քան յայտնի է, որ Ռուսաստանը շատ հարցերի վերաբերմամբ համաձայնութեան է եկել Անգլիայի հետ: Հաւանականաբար Անգլիայի՝ Բ. Դրան ներկայացրած վերջնագիրը, ուլտիմատումը հետևանք էր այդ համաձայնութեան: Կարելի է, որ Ցարը ցանկանում է տեսնել կայսրին, որովհետև մտածում է, որ բոլորովին վտանգից զերծ գործ չէ գերմանական կայսրութիւնը յանկարծակիի բերել: Եւ շնորհիւ այդ տեսակցութեան, գուցէ յարաբերութիւնները աւելի բարեկամական դառնան: Բայց Ռուսաստանի կողմից յարգանքի մի քանի հաւատարմացումները բաւական չեն: Նա պէտք է համոզվի, որ կարիք ունի Գերմանիայի աջակցութեան, և պէտք է, հետևաբար, աւելի համբերատար քաղաքականութեան հետամտի, քան այդ արել է մինչև այժմ: Միւս կողմից, կարելի է ասել, որ այդ տեսակցութիւնը, եթէ տեղի ունենայ, շատ բան չէ կարող փոխել միջազգային ներկայ չափազանց լարված դրութեան մէջ: Գերմանական մի ուրիշ լրագիր, «Reichsbote»-ը գրում է.

«Անգլիան և Ռուսաստանը համաձայն են մի կէտում. ցնցողութեան ենթարկել Գերմանիային: Մենք գիտենք թէ ինչ են մտածում անգլիացիները մեր մասին: Ռուսաստանում մամուլի ազատութիւնը երևան հանեց, որ ռուսական դեմօկրատիան աւելի կատաղի թշնամի էր քան աբսօլիւտիզմը այն բոլորին, ինչ գերմանական է:

Եթէ Անգլիային աջողվէր Ռուսաստանին իր կողմը քաշել և նրան ընդունել տալ հակագերմանական քաղաքականութիւն—դա կը կազմէր մի վերին աստիճանի կարևոր փաստ:

Ռուսաստանում դրութիւնը այնքան անորոշ է, որ կարելի է սպասել ամեն տեսակ անակնկալների: Ամեն ինչ հաստատում է, որ մօտալուտ է եւրօպական պետութիւնների մի նոր համախմբում: Ֆրանսիան, Անգլիան և Ռուսաստանը միանում են կենտրոնական Եւրօպայի պետութիւնների դէմ. Նրանք փորձեցին, նոյն իսկ ոչ առանց աջողութեան, բանի հեռացնել Իտալիային եռեակ զինակցութիւնից: Անգլիան գրգիչն է այդ բոլոր ինտրիգաների և նրա յայտերը՝ յնորը չեն: Այսուհետև նա ձեռք է բերել Ասիայում գործելու ազատութիւն: Նա ցանկանում է այժմ առաջին դերը խաղալ Եւրօպայում: Մենք պարտաւոր ենք ուշադրութեամբ հետևելու նրա դաւերին»:

Մի այլ օրգան, «Leipziger Neu. Nach.», երկարօրէն վերլուծելով Գերմանիայի մեկուսացման խնդիրը և հաստատելով, որ ցանկանում են Գերմանիային ոչ միայն ստորացնել, այլ և ծիծաղելի դարձնել աշխարհում, աւելացնում է.

«Այժմ մենք տեսնում ենք, թէ ինչպէս Անգլիան աշխատում է իր ձեռքը ձգել Ռուսաստանին զիջողութիւններ անելով նրան Պարսկաստանում: Տարօրինակ է, երբ մեզ ասում են, որ Ռուսաստանը ներկայումս դադարած է քաղաքական անկարողութեան: Դա ծիծաղելի է, որովհետև այդ պետութիւնը կազմում է քաղաքական մի ֆակտօր, կատարելապէս կենդանի: Այսպէս շրջանակը սեղմվում է մեր շուրջը: Որ կողմն էլ որ գնում ենք, ընկնում ենք անգլիական ականների վրա, որ մեզ նուիրում է մեր սիրելի մօրեղբայր Էդուարդ VII...»

Ա՛, շատ զուարթ չէ գերմանական մամուլի տոնը: Բայց կար ժամանակ, որ նրանք խօսում էին ամեն խնդիրների մասին ոլիմպական բարձրութեամբ:

Ի՞նչ արած, Նախախնամութեան տնօրինութիւնն է այդ. ամենքը պէտք է ստանան մի օր իրանց արժանի հատուցումը: Չէք հաւատում. հարցրէք պաստոր Վիլհէլմին:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 մայիսի: Գերցենշտէյն: Մեծ ուշադրութեամբ լսեցի ես այն մանրամասն պրօգրամը, որի հետ ծանօթացրին մեզ երկրագործութեան գլխաւոր կառավարիչը և ներքին գործերի մինիստրի օգնականը: Խօսակցէս, ինչ ասաց մէկը, կրկնեց միւսը, միայն աւելի ճապաղ խօսքերով: Դումայի 42 պատգամաւորների կողմից տրված գրութիւնը կատարելապէս անիրագործելի է համարվում և նրա հիմնական կէտերը վճռականապէս ապարիվում են: Նախ և առաջ, մասնաւոր սեփականութիւնը մեր ամբողջ պատմութեան անկիւնաքարն է հանդիսանում: Մեր ամբողջ պատմութիւնը ընթանում էր մասնաւոր սեփականութիւնը ամուր հիմքերի վրա դնելու ճանապարհով, և ահա մենք ցանկանում ենք փոխել պատմութեան ընթացքը: Երէկ մենք լսեցինք լաւագոյն իրաւաբաններից մէկի բերանից կրական յայտարարութիւն, որ հողը ստիպմամբ առնել ամենևին չէ հակառակ սեփականութեան գաղափարին և որ այդ գաղափարը աւելի և աւելի տարածվում է զանազան շրջաններում, և եթէ նա գործադրելի է որև է շրջանում, դա հէնց գիւղատնտեսութեան շրջանն է: Այստեղ մեր առաջ նկարում էին հողի հասարակայնացման ձգտելու շատ գրաւիչ պատկերներ—հարկաւոր է ուժեղացնել ինտենսիւութիւնը (ինդիվիդուալիզացիա), հարկաւոր է ստեղծել ձեզ համար խուտօրներ: Ես հարցնում եմ ձեզ, կարո՞ղ էք արդեօք տարածել այդ խուտօրները առանց ստիպողաբար հողեր առնելու: Հարկաւոր է ոչնչացնել կտոր կտոր հողեր ունենալը և ահա դուք կրկին ստիպված կլինէք դիմել այն վտանգաւոր սկզբունքին, որը խորտակում է մասնաւոր սեփականութիւնը: Ես երէկ խօսում էի այն բանի մասին, որ վերջին 25 տարիների ընթացքում մեր օրէնսդրութիւնը ներշնչված էր ստիպողաբար հողը առնելու գաղափարներով և, եթէ չեմ սխալվում, այդ օրէնսդրութեան մէջ մասնակցում էին այն անձինք, որոնք այժմ մինիստրների կաբինետի անդամ են: Երբ խօսք կար այն մասին, թէ պէտք է հողեր տալ արևմտեան նահանգների մի ամբողջ շարքին, մենք կանգ չէինք առնում այդ բանի առաջ և ամենաանխնայ կերպով առաջ էինք տանում ստիպողաբար հողեր առնելու սկզբունքը: Այն ժամանակ անուշադիր էին թողնում այն գաղափարները, որոնք այստեղ քարոզվում են, թէ սուրբ է և անխախտելի սեփականութեան գաղափարը: Այնտեղ գերկալվորվում էին ոչ այն ճանապարհով, որը այսօր մեզ առաջարկվում է, ոչ շուկայական գնով, արդարացի ճանապարհով. այնտեղ յայտարարված էին գինաւոր [?] դնել, և այդ ամենևին չէր հակառակ այն ժամանակի սեփականութեան սրբութեան և անխախտելիութեան սկզբունքին: Ես կարծում եմ, որ ժամանակ է վերջ տալ «ստիպողաբար հող առնելու» խօսքը ի չարը գործ դնելուն:

Ստիպողականութեան տարրը ձեր պրօգրամի մէջ աւելի շատ պէտք է մտնէր, քան մերի մէջ: Միակ բանը, որ դուք առաջարկում էք մեզ, դա տնտեսութեան բարւոքումն է, բայց տնտեսութեան բարւոքումն անկարելի է, եթէ չը կազմակերպվեն հասարակական ստիպողական բնաւորութիւն ունեցող հիմնարկութիւններ: Եթէ դուք մեզ մատնանիշ կանէք այն երկիրները, որոնց մէջ տնտեսութեան բարւոքումը հասել է ահագին չափերի, դա հետևանք է այն բանի, որ այնտեղ ամենուրեք կան հասարակական ստիպողական բնաւորութիւն ունեցող հիմնարկութիւններ: Իր անհրաժեշտ է կազմակերպել խաշը [?] աշխատանքները, այնտեղ անխուսափելի է վերջ դնել մասնաւոր համաձայնութեան սկզբունքին: Դուք մեզ ասում էք, որ անհրաժեշտ է հաստատուն կերպով կանգնել կամաւոր համաձայնութեան սկզբունքի վրա, այն ինչ ամբողջ ժամանակակից օրէնսդրութիւնը, ոչ սօցիալիստականը, որը դուք այդպէս սիրում էք յիշատակել (ծափահարութիւններ), այլ սօցիալականը, ուրիշ սկզբունքների վրա է հիմնված: Դուք խօսում էք կալուածատէրերի (պոմէշչիկ) մասնաւոր սեփականութեան պաշտպանութեան մասին: Յանուն ինչի՞: Արդեօք յանուն այն բանի, որ նա կապված է շատ տարիներ հողի հետ, որ երկար նստած էր նա հողի վրա: Ոչ, նա կապալով էր տալիս հողը: Հարցը միայն գնի մէջ էր: Եթէ խօսք էր լինում հողատիրութիւնը գնելու մասին, այդ դէպքերում գործադրվում էին հետևեալ խօսքերը. «այս կալուածքը ծախվում է»,—որպէս յաճախ, օրինակ, Կովկասում և Ղրիմում հանդիպում էք, «այս դաչան ծախվում է» մակագրութեան: Եւ մենք չունենք արդեօք Ռուսաստանի բոլոր ծայրերում բազմաթիւ մանր կապալառուներ, որոնք ապրում են այդ հողից ստացվող եկամուտներով, և նրանց վերաբերմամբ չէ կարելի ստիպողաբար հողը առնել, դա ամենապակասը անհետևողականութիւն կը լինէր: Դուք ասում էք, որ կալուածատէրերը հող էին տանում հող տալու գիւղացիներին, իսկ այժմ այդ չը կայ: Դիմեցէք: Մենք ասում ենք, որ հող տուէք գիւղացուն, բայց դիմում ենք ոչ թէ հողատէրերին, այլ պետութեանը: Կալուածատէրերի վրա մենք չենք դնում այդ պարտականութիւնը, որպէս այդ տեղի ունեցաւ 1861 թւին: Ստիպողաբար հող վերցնելը պետական շահն աչքի առաջ ունենալով և այդ մտքով դուք խմբագրեցէք ձեր հիմնական օրէնքները, բայց միթէ այս րօպէիս աչքի առաջ չը կայ այդ շահը, միթէ այս րօպէիս պետական անհրաժեշտութիւն չը կայ: Դուք ուզում էք ասել, որ հրդեհի ցոլքը բռնէ կրկին մի քանի նահանգներ: Միթէ ձեզ համար քիչ է անցեալ տարւայ փորձը, կամ այս մայիսեան հրավառութիւնը, որը միանգամից լափեց 150 կալուածքներ Սարատովի նահանգում: Միթէ դա բաւական չէր: (Ծափահարութիւններ): Այն կէտի մասին, որի մէջ խօսվում է գործարանային և գործատնային հողերի մասին, մենք ճիշտ ասացինք, որ նրանց յետ վերցնելու կարգը կորոշվի առանձին: Ինչպէս տեսնում էք, մենք ամենևին քանդողներ չենք, մենք չենք ցանկանում ջնջել մի հրամանագրով, սպանել մի հարուածով արդիւնագործութիւնը: Ամենևին: Մենք ամենևին չենք ցանկանում որևէ վտանգաւոր փորձեր անել: Դուք ասում էք, որ գիւղացիները մեծ արդիւնքներ են ստանում ինչ որ անտառներում: Ես կարծում եմ, որ այդ վաստակները կը մնան, բայց ես չեմ հասկանում, ինչ հիմքեր կան այդ բոլորը մեզ դէմ բերել: Դուք հող հաշւում էք 35 միլ'օն, բայց ես ձեզ պէտք է ասեմ, որ վերջին տարիներս հողի տարածութիւնը շատ մեծացել է: Ով չը գիտէ Սմօլէնսկի, Մինսկի և Մօգիլէվի նահանգներում, նա գիտէ, որ այնտեղ, ուր 15—20 տարի առաջ եղել են ամբողջապէս անտառներ, այժմ այնտեղ վարում են: Մենք գիտենք, թէ հողի որպիսի ահագին տարածութիւն դեռ ևս ընդունակ է մշակութեան այն նահանգներում, ուր գիւղատնտեսութիւնը անպայման հնարաւոր է, բայց ի հարկէ, ոչ հիւսիսում և արևելքում: Դուք հաշւեցիք 43 միլիօն և ասում էք. «Բաժանենք հաւասարապէս բոլոր գիւղացիների միջև և մի հոգուն բաժին կընկնի մի դեսեատին»: Ախր դա թուաբանութիւն է: Դուք խօսում էք քաղաքատնտեսութեան մասին, բայց եթէ մի փոքր ուշադիր վերաբերվէիք հարցին, դուք դէն կը շպրտէիք այդ թուաբանութիւնը: Դրա համար հարկաւոր է գիտենալ թուաբանութեան 3 կանոնները և ուրիշ ոչինչ, բայց պետական մարդկանցից մենք կարող ենք աւելին պահանջել: (Ծափահարութիւններ): Դուք ասում էք. «տեղի կունենայ բոլոր կալուածքների լիկվիդացիա, կը կորչեն աշխատանքները գիւղացիների համար և գիւղացիները անընդհատ վնաս կը կրեն»: Ես զարմանում եմ, որ գիւղացին, որքան էլ նրան հասկացնել ուզէք թէ նրա համար աւելի շահաւէտ է առանց հողի մնալ, նա այդ բանը երբէք չէ կարող հասկանալ (աջմէկալի [?] ծափահարութիւններ և «բրաւօ» աղաղակներ): Ես ձեզ կրկին կասեմ. դուք ասում էք, որ երբ բոլոր հողերը գիւղացիների ձեռքը կանցնեն, կանհետանան վաստակները,—դա նոյնպէս թուաբանութիւն է: Արդեօք մենք չունենք այնպիսի հողեր, որոնք սեփական տնտեսութիւն ունեն և խղճով խնայելու արժանի են: Վերցրէք ամբողջ Պետերբուրգում բոլորին, որոնք այստեղ ծառայում են և բարձր պաշտօններ ունեն: Ինչ, նրանք զբաղվում են տնտեսութեամբ: Ամենևին: Նրանց հողերը մեծ մասամբ կապալով են տրվում: Ասացէք, ժողովրդական տնտեսութեան տեսակէտից վնաս է արդեօք, եթէ մենք փոխանակ տարեկան կապալի, այդ նոյն հողը մենք տանք գիւղացիներին ուրիշ հիմունքներով: Դուք ասում էք, որ դրանք վատ սկզբունքներ են, որոնք բաւարար կերպով չեն ապահովում գիւղացուն, սակայն համեմատեցէք դրանց այս րօպէիս գոյութիւն ունեցող սկզբունքների հետ: Գիւղացիները 34—50 ր. են վճարում հերկվող հողի դեսեատինի համար: Դուք բնական էք համարում, որ գները բերքաքանչիւր տարի փոխվեն, իսկ երբ խօսում էք հողաբաժանութեան, երկարատև կապալի մասին, դուք ասում էք, որ մենք վնաս ենք հասցնում տնտեսութեանը,—և այդ ասվում է այն կալուածքների վերաբերմամբ, ուր հողի մեծ մասը, դա փաստ է, կապալով է տրվում: Դուք մեզ ասում էք

ձեր կատարած փորձերի մասին Չէլեաբինսկում։ Այո, ժամանակ առ ժամանակ մինիստրութիւնը զրոյցներ է սարքում գիւղացիների հետ և մեծ մասամբ բացատրում է, որ հող ամենևին չէ կարելի տալ, և դրանցից հանում է յայտնի եզրակացութիւն։ Դուք ասում էք, որ գիւղացիների համար շատ վատ կը լինի, վաստակ չի լինի, և մի քանի օրինակներ էք բերում նախկին մինիստրի Երմօլովի գրուածքներից, որոնք ցոյց են տալիս թէ ինչպէս քանդվեցին գիւղացիները, երբ հողեր ստացան։ Եւ ի՞նչ,—դուք օրինակ բերեցիք իշխան Վօրօնցօվ-Դաշկօվի կալուածքը։ Եւ ինչու համար էր հարկաւոր գնել այդ 3 միլիոնով։ Շատ կարելի է այդ կալուածքը կարելի էր գնել 1/2 միլիոնով (ծափահարութիւններ և «բրաւօ» աղաղակներ)։ Ասում են, որ մենք կը ոչնչացնենք շաքարի գործարանները և արդիւնաւէտ տնտեսութիւնները։ Ձեզ թւում է, որ մենք դեկրետ կը կայացնենք և գործարանները կը չքանան։ Բայց ձեր ժողովների մի մասը պատկանում է ուրիշ տեսակի ժողովներին, որ շատ ձախ է. այնտեղ ձեր խօսքերը արդարև կարող էին աջողութիւն ունենալ։ Մեզանից ոչ ոք չի էլ մտածում, որ վաղը կարող լինէին ոչնչացնել բոլոր արդիւնաբերութիւնները։ Մենք ձեզ շատ պարզ ասացինք, որ գիւղատնտեսական արդիւնաբերութիւնը կը հիմնվի առանձին հիմունքների վրա, աւելի կամ պակաս տևողական ժամանակի ընթացքում, մինչև որ գիւղացիները յարմարվեն այն կուլտուրային, որոնք ներմուծելու են։ Գրաւումը չէ կարող տեղի ունենալ, և ինձ թւում է շատ պարզ է, որ այն կշտամբանքը, որով մեզ մեղադրում են իբրև թէ մենք ուզում ենք ոչնչացնել մի շարք գիւղատնտեսական արդիւնաբերութիւններ, միանգամայն անհիմն է։ Դուք ասում էք. «գիւղացիները ոչ մի շահ չեն ստանալ, աշխատանքի վարձ այլ ևս չի լինիլ, իսկ, որ գլխաւորն է, ամեն տեղ էլ կը լինի լճացած տնտեսութիւն, բոլոր արդիւնաւէտ տնտեսութիւնները կը ոչնչանան»։ Իսկ ես հարցնում եմ ձեզ, ի՞նչ էք դուք արել գիւղացիների ազատութիւնից յ՚ետոյ ամբողջ 45 տարվայ ընթացքում։ Որևէ միջոցներ ձեռք ե՞ք առել, արդեօք, արդիւնաւէտ տնտեսութիւն մտցնելու համար, աջակցել ե՞ք գեմստվօներին, որոնք աշխատում էին բարելաւել ժողովրդական տնտեսութիւնը։ Ամենալաւ ագրօնոմ Զուբրիլի՞նը չէ՞, ռուսական երկրի այդ պարծանքը, որ դեռ մօտիկ ժամանակներումս փըտում էր բանտում։ (Ծափահարութիւններ)։ Մինչդեռ նա մի այնպիսի մարդ էր, որ ոտքի կանգնեցրեց մի ամբողջ գաւառ, Վօլօկօլամսկի գաւառում սովորեցրեց գիւղացիներին խոտասերմանութիւնը։ Մի՞թէ մեզ յայտնի չէ, որ Պերմսկի նահանգում գիւղայինները իրանք են մտցրել իրանց մէջ խոտասերմանութիւնը, գիւղացիները չեն, որ մատակարարել են գեբաղանց սերմեր, իսկ շատ կալուածատիրական կալուածքներ կարող էք մատնացոյց անել, որտեղ սովորած լինէին սննդախոտերի սերմեր պատրաստելու։ Դուք մինչև այժմ ոչինչ չէք արել և եթէ հարց բարձրացնելու լինենք արդիւնաւէտութեան մասին, մենք ձեզ կասենք, «իսկ դուք ստեղծել էք զուտ գիւղացիական չինական ագրօնոմիա, դուք ստեղծել էք մուժիկական ագրօնոմիա։ Մի՞թէ մեր երկիրը գիւղացիական հողագործական երկիր չէ, մենք չէ՞նք կարող բաւականանալ այն ագրօնոմիական տեղեկութիւններով, որոնք ամենից աւելի պիտանի են գիւղացիական տնտեսութեան համար։ Եթէ միայն ձեզ համար ժողովրդի բարեկեցութեան զարգացումը դատարկ խօսք չէ եղել, դուք պէտք է միջոցներ ձեռք առնէիք գիւղացիական ագրօնոմիա ստեղծելու համար»։ Այնուհետև ճառախօսը, հիմք ընդունելով մինիստրի յիշած 8 միլլիարդ պարտքի ընդհանուր գումարը, որը պէտք է ընկնի գիւղացիների վրա գրաւած հողերի համար, հաշվում է, որ իւրաքանչիւր դեսեատին հողի բաժին պարտքը կը լինի $3\frac{1}{2}$ ռուբլի։ Ապա ճառախօսը դիմում է գիւղացի պատգամաւորներին հարցնելով, որքան են նրանք վճարում այժմ իւրաքանչիւր դեսեատինի համար։ Եթէ այդպիսի պայմաններով հող տրվի գիւղացիներին,—ասաց ճառախօսը,—նա մեծ շնորհակալութիւն էլ կը յայտնէ։ Մինիստրի ցուցմունքի առիթով, որ իբրև թէ մի քանի գաւառներում ազատ հողեր ամենևին չը կան, ճառախօսը շեշտեց, որ այդպիսի դէպքերում անհրաժեշտ է համայնքների հողաբաժանութիւն կատարել, որը կառավարութիւնը շատ վտանգաւոր է համարում։ Ճառախօսը միանգամայն հայեցակէտ ունի այդ մասին և ասում է, որ ամենաիրաւացին այն կը լինի, որ այսպէս թէ այնպէս թոյլատրվէր կատարել յիշեալ համայնքների մէջ հողաբաժանութիւնը։ Ի՞նչ սարսափելու բան կայ այդտեղ։ Դա ամենացանկալի և ամենաուղիղ հետևանքն է։ Մի՞թէ այժմ դուք հողեր չէք առնում գիւղացիական բանկերի միջոցով։ Լրացուցիչ հողաբաժնութեան դէպքում դուք կունենաք ընկերութիւններ։ Հասարակութեան հետ միաժամանակ դուք կարող էք ստեղծել մի ամբողջ շարք նմանօրինակ հաստատութիւններ, ընկերութիւններ, որոնք կը գոհացնեն ոչ ընդհանուրի վերացական կարիքը, այլ աչքի առաջ կունենան [illegible]

տրվում փոխատուութիւնը, այնքան աւելի է վճարվում հողի համար։ Դա անխուսափելի է, այդպէս է եղել Գերմանիայում նոյնպէս։ Երբ Պրուսիան, գերմանական հողատիրութիւնները արևելեան նահանգներում աւելացնելու նպատակով ֆոնդ յատկացնելով, սկսեց առնել աւերված հողերը, այն ժամանակ այդ հողերի գները սկսեցին արագութեամբ բարձրանալ։ Նոյնը եղել է և Անգլիայում։ Երբ այնտեղ փորձեցին հողեր ձեռք բերել կարիք ունեցողներին կամ մանր հողամասերի վրա հաստատվել ցանկացողներին բաժանելու համար, այդ հողերի գները սկսեցին բարձրանալ արտասովոր արագութեամբ։ Համարձակվում եմ ձեզ հաւատացնելու, որ դա հանրածանօթ երևոյթ է։ Եթէ ձեզ հաճելի կը լինի ծանօթանալ քաղաքատնտեսութեան հետ, այնտեղ դուք կը գտնէք իմ խօսքերի լիակատար վըկայութիւնը։ Մենք կընդարձակենք գիւղացիական բանկի շրջանառութիւնը, կը նշանակենք աւելի պակաս տոկոս քան այժմ գոյութիւն ունի։ Ո՞վ կը շահվի դրանից։ Դարձեալ միմիայն հողատէրերը։ Ուրիշ պատասխան չէ կարող լինել։ Դուք արդէն փորձով գիտէք, թէ որքան արժէր հողը մի ամբողջ շարք նահանգներում մինչև գիւղացիական բանկի հիմնելը։ Գիւղացիական կեանքը ստեղծել է այն, ինչ որ առաջ չէ եղել. բոլորովին անպէտք հողերը սկսեցին վաճառվել անչափ թանգ գներով, և այդ գները շարունակում են բարձրանալ ու բարձրանալ—և պէտք է բարձրանան։ Գիւղացիական բանկի արդիւնաւէտութիւնը կոմս Իգնատիէվի կալուածքը գնելու համար չէք դուք ի նկատի ունենում, արդեօք։ Ես չը գիտեմ, ձկնորսութիւնը հարկաւոր է գիւղացիներին, որը այնտեղ եղել է, չը գիտեմ, այդ կալուածքի համար այնքան է՞ եղել վճարված, արդեօք, որքան որ հարկաւոր էր իսկապէս վճարել։ Գուցէ չը հաղորդեն մեզ այդ տեղեկութիւնները, բայց մինչև այժմ մենք գիտենք, որ այդ տեսակ կալուածքներ ձեռք էին բերվում միայն այն դէպքում, երբ հարկաւոր էր լինում որևէ մէկին փրկել իր նեղ վիճակից։ Արխանգելի երկաթուղին դուք ձեռք բերիք մի՞թէ այն ժամանակ, երբ հարկաւոր էր պետութեանը։ Ո՛չ, դուք նրան ձեռք բերիք միայն այն ժամանակ, երբ հարկաւոր էր որևէ մէկին փրկել, որևէ մէկին ծածկել։ Այն ժամանակ մենք ստացանք Արխանգելի երկաթուղին էլ, Նեվայի գործարանն էլ—և հետքը կորաւ։ Բայց թէ որքան կորցրեց դրա վրա պետութիւնը—այդ մենք չը գիտենք (ծափահարութիւններ)։ Ես պէտք է ներողութիւն խնդրեմ ձեզ, որ ձեր ուշադրութիւնը մի կարճ ժամանակ էլ զբաղեցնելու եմ։ (Ձայներ. «խնդրում ենք, խնդրում ենք»)։ Երկրորդ ճառախօսը մեզ բոլորովին վախեցրեց։ Եթէ հողային մինիստրի արած առարկութիւնից յետոյ մենք կարող էինք մտածել, որ գտնվում ենք մի լուրջ վըտանգի դիմաց, այժմ երկրորդ ճառախօսի խօսքերից յետոյ մենք պէտք է համոզվենք, որ կանգնած ենք անդունդի ծայրին. եթէ մենք թէկուզ սահմանափակ կերպով ընդունելու լինենք այդ նախագիծը, մենք ոչ միայն կանյայտանանք, այլ և կանյայտանայ ամբողջ երկիրը։ Այստեղ կոչ արեցին նոյն իսկ հայրենասիրութեան անունով, բայց ուր է այդ հայրենասիրութիւնը, եթէ նա մինչև այժմ էլ չէ արտայայտվում (ծիծաղ)։ Դարձեալ կրկնվում է թուաբանութիւնը, բայց մի քիչ էլ հեռու շաղախված աշխարհագրութիւնից։ Վերջնական գումարը ստացվեց հետևեալը. եթէ մենք ընդհանուր հողաբաժանութիւն անենք (чорный передѣлъ) (զարմանում եմ ինչ տեսակ լեզվով են խօսում մարդիկ այժմ) հարկաւոր կը լինի 4 դեսեատին էլ տալ։ Արժէ՞, արդեօք, այդպիսի պայմաններում գործ սկսել։ Դա դեռ քիչ է, այստեղ այնպիսի փորձեր եղան, որոնք, ներեցէք ինձ ասելու, այնքան էլ վայել չէին այդ բարձր գիրքին։ Մեզ վախեցնում էին ու ասում. «Եթէ դուք հաստատ կը մնաք ձեր պահանջած կանոնների վրա, այն ժամանակ ձեզանից կը խլեն հողը, կը խլեն անպատճառ։ Ով որ չորս դեսեատինից աւելի հող ունի, նա պէտք է դողայ, որ մի գուցէ վաղը կը զրկվի այդ հողից» (խլացուցիչ ծափահարութիւններ)։ Պարոններ, մենք դրա համար չենք հաւաքվել, մենք չենք հաւաքվել, որպէս զի խաղանք ժողովրդի հետ։ Այդպէս կարելի է վարվել մէկ անգամ, երկու անգամ, բայց այդ շաւղով մենք ոչինչ հետևանքների չենք հասնիլ։ Մենք գոնէ դրանից խուսափում ենք, մենք միանգամայն հասկանալի ու որոշ կերպով ասացինք, և դա անպայման անցնում է մեր ծրագրի միջով, որ հողաբաժիններին մենք ձեռք չենք տալիս։

Նախագահող... Ես ժողովին հանգստութիւն եմ հրաւիրում և խնդրում եմ թողնել հռետորին հագստօրէն իր կարծիքը, և չընդհատելու նրա ճառը։

Գերցենշտէյն... այն ժամանակ թերևս տիրէ իսկական սօցիալիզմը, բայց այժմ ընդհանրապէս մենք ոչ մի այդպիսի բան աչքի առաջ չունենք. մենք խօսում ենք միայն մասնաւոր սեփականութեան հողերի ստիպողաբար գրաւելու մասին, ի նկատի ունենալով ատրիճանակարգութիւնը, ժամանակամիջոցը, կարգը և մի շարք բացառութիւնները։ Մեզ ասում են [illegible]

կում, բայց պէտք է գիտենանք, որ մեզ մօտ տասնեակ տիրապետական ձևեր կան. իսկ դուք նոյն իսկ հեգնում էք թէ՝ Ռուսաստանը օրինակ կը տայ ամբողջ աշխարհին։ Նա արդէն օրինակ հանդիսացաւ նրանով, որ կարողացաւ մղել այնպիսի մի ամօթալի կռիւ, որպիսին երբեք ոչ մի ժողովուրդ չէ մղել... (բուռն ծափահարութիւններ)։ Ռուսաստանը ցոյց տուեց, որ կարող է դէն շպրտել միլիարդներ ամենաանպէտք բաների համար. Նա երբեք ժողովրդի համար չէ արել օգտաւորը կամ անհրաժեշտը՝ տնտեսական նպատակով։ Դուք ասում էք, որ աւելի լաւ է վերցնել 5-րդ կամ 6-րդ մասը նրանից, ինչ որ մենք կամենում ենք դէն շպրտել, և այդ մասին տալ արտադրող նշանակութիւն։ Այո, այդ պէտք է կատարել, դուք պէտք է հողը բաժանէիք գիւղացիներին և ձեռք առնէիք դրա համար պահանջվող ամեն հարկաւոր միջոցներ։ Մեզ վախեցնում են ֆինանսների զոհերով՝ ծրտեղից վերցնել փող։ Բայց, ներողութիւն, չէ՞ որ հէնց այժմ գիւղացիները հողերը կապալով են վերցնում և նրանց համար վճարում են։ Եթէ դուք զբաղվէիք թուաբանութեամբ, եթէ դուք կատարէիք ստատիստիկական հաշուէտուութիւններ, այն ժամանակ գուցէ իմանայիք թէ որքան են այժմ վճարում գիւղացիները կապալով վերցրած հողերի համար։ Ես երկրորդում եմ, որ գիւղացիների կապալառուական վճարների ընդհանուր գումարը աւելի մեծ է նրանից, ինչ որ, ընդհանրապէս, անհրաժեշտ է վճարքի համար՝ փոխատուութիւններով։ Ապա մեզ ասում են, որ աշխատավարձը կորցնելով, գիւղացիները վերջնականապէս կը կորչեն. այժմ այս անբերրի տարիները գիւղացիները աշխատում են կալուածատէրերի մօտ, բայց մենք տեսնում ենք, որ անբերրի տարիներում գիւղացիները ուղղակի քաղցում են, մենք մեր աչքերով ենք տեսնում գիւղացիութեան ամենասուր կարիքը, և պետութիւնը քանիցս պէտք էր օգնութեան հասնէր. ուրեմն, չինական ազգաբնակութեան աշխատանքը այնքան էլ մեծ չէ, ինչպէս թւում է մեզ։ Դուք խօսում էք բերքերի զանազանութեան մասին։ Դրա դէմ վիճել անկարելի է։ Տարբերութիւն, ի հարկէ, անպայման գոյութիւն ունի, բայց դա բացատրվում է փոքր չափով, (ես ամբողջովին չեմ ասի) նրանով, որ հողերը բաժանելու ժամանակ, գիւղացիներին տրվեցին շատ վատ հողեր։ Չէ՞ որ լաւ հողերը մըացին կալուածատէրերին, և եթէ գիւղացիները անտեսէին այժմ կալուածատիրական հողերը, ես հաւատացած եմ, որ այդ տարբերութիւնը այնքան էլ մեծ չի լինի։ Կա՞ն արդեօք որևէ արգելքներ—մանր գիւղատնտեսական պայմաններում ըստ էութեան, որ արգելք հանդիսանային բերքի բարձրանալուն և մեծանալուն։ Ես ասում եմ—այդպիսի արգելքներ բնաւ չը կան։ Այդ մասին գրականութիւնը ձեզ պէտք է որ յայտնի լինի, դուք գիտէք Դաւիթին, գիտէք նաև Գէրցին. դուք գիտէք, որ Գերմանիայում և Իտալիայում մանր տնտեսութիւնները աւելի կայուն հանդիսացան։ Ինչ վերաբերում է արտադրութեան բարելաւման միջոցներին, յայտնի է, որ մանր տնտեսութեան մէջ նրանց գործադրելը ամեն դէպքերում էլ արդարացրեց մեր սպասելիքները։ Ժլատ մի լինէք փոխատուութիւնների մէջ, զարգացրէք համագործակցութիւնը, ստեղծեցէք գիւղատնտեսութիւն, բարձրացրէք ժողովրդի ոգին, արգելք մի՛ք հանդիսանայ լուսաւորութեան,—և մանր գիւղատնտեսութիւնը ձեզ կը տայ եթէ ոչ խոշոր, գոնէ ոչ վատ բերք և արդիւնք։ Ի հարկէ, այդ տեղի կունենայ ոչ միանգամից, մի տարում։ Դրա համար ծրագրի իրականացնելը պակասաւոր կը լինի։ Այժմ Ռուսաստանը հրդեհված է, և մենք պէտք է այդ հրդեհը հանգցնենք. իսկ հանգցնել նրան կարելի է միայն հողատիրութեան ասպարէզը մեծացնելով և ընդարձակելով։ Դուք ասում էք, որ վերջ ի վերջոյ մենք անկարող կը լինենք հարցը լուծել աշխատանքի նորմայով, բայց մենք չենք ասել այդ բանը, մենք բոլորովին պարզ միտ պնդել ենք, թէ աշխատանքի նորմայով հողերի բաժանման համար ոչ մի օժանդակիչ միջոցներ չը կան, այնպէս որ մենք չունենք այդ նպատակի համար հարկաւոր հողը։ Մենք ձգտում ենք միայն մօտենալու արդիւնաբերական նորմային, մենք պարզ ասած, կամենում ենք, որ ագարակութիւնը քաղցած չը մնայ։ Եթէ կայ հող, մենք կաշխատենք այդ հողը գրաւել. եթէ չը կայ, այն ժամանակ մեր առաջ պատկերանում է գաղթականութեան պատկերը։ Դուք ասում էք, որ մենք ամեն ուզողի աշխատանք չենք տայ, բայց մի՞թէ դա պատճառաբանութիւն է։ Մենք մեզ նպատակ այդպիսի բաներ չենք դնի։ Դուք ասում էք, որ ուրիշ երկրներում զարգացած է արդիւնաբերութիւնը, բայց չէ կարելի նրան մտցնել արտաքուստ։ Դուք արդէն փորձ արիք արհեստականապէս արդիւնաբերութիւն ստեղծել, ձեռք բերիք այդպիսով մի շարք գործարաններ, որոնք պետական սեփականութիւն դարձան։ Եթէ դուք աւելի մօտիկից ծանօթանաք պետական բանկի բալանսին, այն ժամանակ կը տեսնէք, թէ ինչ ահագին [illegible]

զանէ, թէ ինչ տեղից է հող սպասվում, և թէ ինչ տեղ հող չեն տալիս իրան։ Ես հաւատացնում եմ, որ ժողովուրդը կը պարզաբանվի այդ հարցում։ (Խլացուցիչ, երկար, չընդհատվող ծափահարութիւնները թնդում են հռետորի ամբիոնից իջնելու և մինչև իւր տեղը նստելու ամբողջ ժամանակ)։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

22 մայիսի

ԹԷՀՐԱՆ, 22 մայիսի։ Վախճանվեց Էնզէլի-Թէհրանի երկաթուղու կառավարիչ երկրաչափ Միտրօֆանօվը։ Հանգուցեալը ընդառաջ էր գնացել նոր դեսպան Գարտվինգին. ճանապարհին կառքը գաւիվայրեց իջնելով կոտրվել է և երկու մասի բաժանվել։ Կառապանը սպանվել է տեղն ու տեղը, թարգմանը ծանր վնասվածքներ է ստացել, իսկ իրա Միտրօֆանօվի մարմնի մասերը բոլորովին ջարդվել են այն աստիճանի, որ մի քանի օրից յետոյ, ծանր չարչարանքներով նա վախճանվեց։

ԼՕՆԴՕՆ, 22 մայիսի։ «Դէյլի-Տելեգրաֆին» հաղորդում են Տօկիոյից, որ մայիսի 22-ին ամբողջ Մանջուրիայի—ի բաց չառնելով և Նիւ-Ջվանգին—ճապօնական զինւորական իշխանութիւնները յետ կը կանչվեն և նրանց կը փոխարինվեն ճապօնական հիւպատոսներ։ Վլադիվօստօկի իշխանութիւնների բռնած 15 ճապօնացիները մինչև այժմ դեռ բռնված են այնտեղ։ Ճապօնական վաճառականական գործակալը այդ առիթով բողոք յայտնեց։

ԲԱԹՈՒՄ, 22 մայիսի։ Քաղաքի շրջակայքում Կախաբէրի վայրի մօտ զօրքերը ընդհարում են ունեցել աբխազների հետ։ Երկու կողմերից էլ կան սպանվածներ և վիրաւորվածներ։ Աբխազների խրճիթները այրված են։

ՊՕԶՆԱՆ, 22 մայիսի։ Բանւորների քչութեան պատճառով Պօզնանի գիւղատնտեսական պալատը մի քանի ժամանակից առաջ վարձեց 160 ռուս հրէաներ. բայց նրանց մեծ մասը անպիտան եւիաց գործն առաջ տանելու, որից ստիպված ընկերութիւնը նրանց կրկին Ռուսաստան ուղարկեց։

23 մայիսի

ԼԱԳՕՐ, 22 մայիսի։ Կաբուլից ստացված տեղեկութեան համաձայն Մեծ Բրիտանիայի կառավարութեան և Աւղանիստանի միջև ծագած թիւրիմացութիւնը վերջացած պէտք է համարել։ Աւղանիստանի էմիրը նոյեմբերին մտադիր է Հնդկաստան այցելել։

ԲՈՒՇԻՐ, 22 մայիսի։ Տիգր գետի շրջակայքում ապրող արաբական ցեղերը ապստամբվել են Թիւրքիայի դէմ։ Բացի դրանից արաբները կրակ են բացել Բաղդադ և Բաբու գնացող բրիտանական շոգենաւի վրա։ Ճանապարհորդներից վնասվող չը կայ։ Թիւրքական իշխանութիւնները անզօր են զօրքի սակաւութեան պատճառով, և հազիւ թէ ապստամբներին զսպել կարողանան։

ՎԱՐՇԱՎԱ, 22 մայիսի։ Էլեքտրաքարշի ծառայողները սկսեցին աշխատել։

ՊՕԼՏԱՎԱ, 22 մայիսի։ Այսօր լոյս տեսած Զելենսկու խմբագրութեանը սօցիալ-դեմօկրատական «Наканунѣ» շաբաթաթերթը ոստիկանութիւնից գրավվեց։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 22 մայիսի։ Այսօր արտասահմանից վերադարձաւ Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկօլայեվիչը։ Այսօր Մեծ Բրիտանիայի նոր դեսպան Նիկօլսօնը ընդունվեց կայսրից խօսակցելու համար, որի ժամանակ կայսրին ներկայացրեց ընձայագրերը և դեսպանութեան անդամներին։—Այսօր Պետական Դումայի 15-րդ մասնաժողովը քննեց անձի անձեռնմխելիութեան օրինագիծը։ Պրօֆէսոր Նիժէգօրօդցեվի զեկուցումից յետոյ, վերջնականապէս խմբագրվեց առաջին չորս գլուխները։ Առաջին գլխում հանվեցին «այս յանցաւոր դըրդումների ժամանակ գործադրվող» խօսքերը, երկրորդ գլուխը բոլորովին հանվեց և փոխարինվեց հետևեալ նախադասութեամբ—«Ամեն մարդ պէտք է քննութեան ենթարկվի ոչ այլ կերպ—եթէ ոչ միայն դատարաններով, քրէական և քաղաքացիական դատավարութեան կանոնադրութիւնների ընդհանուր կանոններով», երրորդ գլուխը փոխադրվեց հետևեալ ստորաբաժինը. չորրորդ գլուխը ընդունվեց այսպիսի խմբագրութեամբ. «ոչ ոք կարող չէ բռնվել, բանտակվել և ոստիկանական բանտարկութեան ենթարկվել կամ ուրիշ մի որևէ կերպով զրկվել ազատութիւնից այլ կերպ, բացի օրէնքով սահմանած դէպքերի, հարկաւոր դատաստանական իշխանութեան հրամանի ոյժով, որ տրվում է դատաստանական քննութեան կարգով—յիշատակելով ճշտօրէն մեղադրվող անձի ով լինելը, նկարագրելով գործի հանգամանքները և առաջ բերելով օրէնքի համապատասխան յօդուածները»։ Մասնաժողովը յոյս ունի այս շաբաթվայ վերջը աւարտել օրինագծի քննութիւնը։

ՄՕՍԿՎԱ, 22 մայիսի։ Մօսկօվյի Նեկլիւտօվ և Կվակօլը Պետական Դումա են ուղարկել մի նախագիծ՝ ժողովրդական բանկ հիմնելու համար։ Փոքր փոխատուութեան համար և շրջանային 10,000 բաժանմունքներ բանալու համար ծախք պահանջվում է 40 միլիօն ռուբլի։

ԲԱԹՈՒՄ, 22 մայիսի։ Զօրքերի և աբխազների մէջ տեղի ունեցած ընդհարման ժամանակ, աբխազներից սպանվել են 11 հոգի, որոնց թւում մի քանիսը կանայք և երեխաներ են։ Զօրքը այրել է մօտ 14 խրճիթ։—Վերջացնելով Գուրիայում իր միսիան, գնդապետ Կրիլօվը վերադարձել է իր զօրախմբի հետ Բաթում։

ՍԵՂԼԷՑ, 22 մայիսի։ Բէլսկի գաւառի Սլօբօտեչի գիւղում 5 զինված չարագործներ յարձակվելով գարեջրի գործարանի վրա, կողոպտել են տիրոջից 1,125 ռուբլի, իսկ տիրոջ աղջկան վիրաւորել են։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնած 1880 թ.
[illegible]

Ի. Մ. ՋԻՆՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. ներքին և ներվային։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ. և վիրաբուժութիւն։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.
Ի. Կ. ԳԶԷԼԻՇՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի։
Ա. Գ. ԿԱՐԱԳԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
ԳՐՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇՉԵՐԲԻՆԻՆԱ—1½—2 ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.
Գ. Ե. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ—1—2 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Խ. Գ. ԱՐԵԱՆՑ—5—6 ժ. ներքին հիւանդ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց և ծաղկահատ.։
Վճարը 50 կ. յղաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺԻՇԿՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
մշտական մահճակալներով։
Ելիզավէտինսկայա փողոց, 101, տէլէֆօն 1026
Հիւանդների ընդունելութիւն ամեն օր։
Մ. Գ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆՑ 1—2 ժ.—միզասեռական, կաշուի և սիֆիլիս։
Ի. Ն. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆՑ 11—12 ժ.—ջղային, ներքին և ելեքտրո-բուժութիւն։
Գ. Ն. ԴԷՄԻԴՕՎ—11—12 կ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն։
Ի. Ե. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆՑ 12—1 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն։
Գ. Հ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ 12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հ.
Մ. Գ. ԿԻՄՕՆՏ. 1—2 ժ. վիրաբուժական հ.
Մ. Մ. ԷԼՋԻԵԱՆ 1—2 ժ. քթի, կոկորդի և ականջի։
Գ. Ա. ԲԷՅԷՐ—երեխայոց և ներքին հ.
Հիւանդանոցում բժշկում են հիպնօզով, կատարվում միկրօսկօպիական, բակտէրիօլօգիական և քիմիական հետազօտութիւններ, նոյնպէս և ծաղկահատութիւն և ստնտուների (кормилица) ընտրողութիւն։ Բժշկական խորհրդի համար վճարը 50 կոպ.։ Օպէրացիայի և համախորհրդի վճարը ըստ համաձայնութեան։ Գիշերօթիկ հիւանդների բաժանմունքը բաղկացած է ընդհանուր սենեակներից և առանձին նոմէրներից։
(չ. ու. կ.) 59—100

ԲԺԻՇԿ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
Մասնագէտ ներքին և երեխայոց հիւանդութիւնների։ Ընդունելութիւնը ամեն օր 12—1 ժ. առաւ. և 5—6 երեկ.
Միխայլովսկի պր. տ. Ճավճանիձէի № 36.
(կ. չ. ու.) 11—50

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Մ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆՑԸ
Ընդունում է հիւանդներին կովկասեան հանքային ջրերում Պեատիգօրսկում։
Հասցէն Ելիզավետինսկայա փողոց, ռուսաց եկեղեցու մօտիկ Արխիպօվի տունը, որտեղ Գրուպպի գրասենեակն է։
9—20

ԲԺԻՇԿ Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
Ընդունում է մասնաւորապէս սիֆիլիս, միզային, վեներական և մորթու ախտ ունեցող հիւանդներին ամենայն օր, առաւ. 12—2 ժ. և 6—8 երեկ. Սօլօլակ, անկիւն Բեբուտօվսկի և Պասկեվիչա փող. № 33/15 տ. Միրիմանեանի (Նախկին օրիորդաց 3-դ գիմնազ. տուն)։
(տ. օ.) 23—100

ԲԺԻՇԿ
Լեւոն Օհանջանեան
Մասնագէտ միզային, վեներական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւնների։ Ընդունում է առաւօտեան 9-ից մինչև 11 ժամը, երեկոյեան 6—9 ժամ.։ կանանց և երեխաների համար 11—12 ժ.։ Հասցէն անկիւն Գօլովինսկի պրօսպեկտի և Կադետսկայեա փողոցի, տուն Թամամշեանի։ Մուտքը Կադետսկի փողոցից № 2.
(տ. օ.) 155—300

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Մ. Պ. ՋԱԽԱՐԲԷԿԵԱՆ
Ներքին եւ ներվային հիւանդութիւնների
Ընդունում է առաւօտեան ժամի 10—12-ը և երեկոյեան ժամը 6—7։ Լերմոնտօվսկայա փողոց, տուն № 16։
(տ. օ.) 27—50

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
սրանով յայտարարում է, որ նա վարձով է տալիս Բօրժօմում գտնվող կահաւորված երկյարկանի ամառանոցը 4 սենեակ վերևի յարկում և 5 սենեակ ներքևի յարմարութիւններով, նախկին Աբեսալամօվի, որը այժմ պատկանում է Թիֆլիս քաղաքին։ Պայմանների համար դիմել վարչութեան 4-րդ բաժանմունքին, ամեն օր, բացի տօն օրերից, ցերեկվայ ժամը 10—2 ժամին։
5—4

ԳԻՄՆԱԶԻԱՒԱՐՏ
մի օրիորդ, որ գիտէ հայերէն և մուզիկա, ցանկանում է դասեր ունենալ ամառվայ ընթացքում կովկասեան հանքային ջրերում կամ մի այլ ամառանոցում, ընտանիքի մէջ։ Հասցէն. Вельяминовская № 6, աջ դուռը, հարցնել վերին յարկում։
(չ. ու. կ.) 1—5

ԹԵՄԱԿԱՆԱՒԱՐՏ
մի երիտասարդ, որ ունի երկար տարիների հմուտ փորձառութիւն ընդունում է (մատչելի գներով) հայերէն լեզուի դասեր հայ ընտանիքներում և խոստանում է լիակատար մայրենի ոգի զարթեցնել և ուղղել փչացած կամ վատ ուղղութիւն ստացած մանուկների բնաւորութիւնը։ Հասցէ. Սօլօլակ, Բեբուտովսկի փողոց № 44. հարցնել Մկրտիչ Յովհաննիսեանին։
(չ. ու. կ.) 1—6

Հինգշաբթի, մայիսի 25-ին
Հաւլաբարի թատրոնում հայ թատերասէր արուեստասէրների խումբը մասնակցութեամբ տ. տ. Զաբէլի, Նոնիկեանի և պ. Պարոն Սարգսեանի կը ներկայացնէ

I

ԴՕՆ-ԺՈՒԱՆ
հեղ. Մօլիէրի, 5 գործ. Թարգ. Ա. Մանդինեան։ Մասնակցում են՝ տ. տ. Զաբէլ և Նոնիկ... օր. օր. Մուրադեան, Մարգարիտ, պ. պ. ...գորեան, Լաչքարեան, Պարոն-Սարգսեան, ...րումեան և այլն։

II

ՀԱՄԵՐԳԱՅԻՆ ԲԱԺԻՆ

III

ՀԱՅԿԱԿԱՆ և ԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ
Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան, վերջը գիշերվայ ժամը 2-ին։ Տեղերի գինը 1 ր.—10... պէկ։ Խաղամիջոցներին կը նուագէ աշ... ւանու խումբը։
Պատասխանատու-կարգադրիչ Յ. Սարգ...
(չ. հ.) 1—...

Գանձակում տեղի ունեցած ընդհարման պատճառով ես տեղափոխեցի իմ կենտրոնական ՀԻՒՐԱՆՈՑՍ շքեղ կահկարասիներով Թիֆ... Պուշկինսկի փողոցի վրա № 23, պրավօս... հոգևոր սեմինարիայի դիմաց
„ՆՈՄԵՐԱ ՑԵՆՏՐԱԼ...
մականունով։ Գները 70 կոպէկից մին... ռուբլի։ Ամսական ցանկացողների հետ ... ձին պայմաններով։
Ալէքսանդր Յարութիւն...
(հ. կ. ե.) 11—1...

ՎԷՊԻԿ
ԼՈՒԻ ՏԱԿ
վէպ բուլղարների կեանքից՝ ազատութեան խրճրաց օր
Առաջին և երկրորդ մաս՝ վերջաբանով
(452 մեծադիր երես)
Գինը 1 ր., ճանապարհածախսով 1 ր. 25...
Դիմել Թանգմանչին՝ Александрополь, ...ваннесу Арабаджянцу կամ Тифлисъ, ...магазинъ Гуттенбергъ։ Գրավաճառներին ձեռնտու պայմաններ։
5—...

ԱՏԱՄՆԵՐ
արհեստական, մաքրել, պլոմբ անել, բժ... այլն։ Գր. Մատ. Իօսիվէղ. Միխայլօվ... գերմանական եկեղեցու դիմաց։ Երկաթ... յին ծառայողներին, ուսանողներին և չքա... ներին զիջումով։ (կ. չ. ու.) 14—...

„Գուտտենբերգ“
գրախանութի հրատարակութեամբ
Լոյս տեսաւ
ՍՏ. ՊԱԼԱՍԱՆԵԱՆԻ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶ...
(Մասն տ. բ. և գ.)
Հինգերորդ տիպ, գինն է 75 կ., պատի... սով 1 ռուբլի։
Դիմել՝ Тифлисъ. Книжный магазинъ «Гутте... нэѣбергъ» Г. И. Галустяну. 4—...

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ
ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵ...
Ընդունելութիւն ամեն օր
Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12
Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7
Վելեամինօվսկայա փողոց № 8։ (ե. ո.)

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
(Ամառային գնացքների երթևեկութիւնը)
(Ժամերը հաշված են Պետերբուրգի ժամանակով, իսկ վակզալների միջինը Թիֆլիսի ժամանակով)

	Փօստային	Մարդատար.	Արագ.	Արագ...
Բագուից դուրս գալը	4 ժ. 53 ր. ցեր.	11 ժ. 03 ր. ցեր.	12 ժ. 20 ր. գիշ.	4 ժ. 03 ր.
Թիֆլիս հասնելը	11 » 26 » »	5 ժ. 25 ր. առ.	1 ժ. 30 ր. գիշ.	9 ժ. 37 ր.
Թիֆլիսից դուրս գնալը	12 » 26 » »	6 ժ. 01 ր. առ.	—	—
(Թիֆլիսի ժամանակով)	1 » 24 » »	6 ժ. 59 ր. առ.	—	—
Բաթում հասնելը	1 » 38 ր. գիշ.	7 ժ. 07 ր. եր.	—	—
Բաթումից դուրս գալը	5 » 22 » »	5 ժ. 24 ր. ցեր.	—	—
Թիֆլիս հասնելը	6 » 11 ր. եր.	6 ժ. 39 ր. առ.	—	—
Թիֆլիսից դուրս գալը	6 » 58 » »	7 ժ. 37 ր. առ.	5 ժ. 35 ր. ցեր.	10 ժ. 40 ր.
(Թիֆլիսի ժամանակով)	7 » 56 » »	8 ժ. 35 ր. առ.	6 ժ. 33 ր. ցեր.	11 ժ. 38 ր.
Բագու հասնելը	1 » 20 ր. ցեր.	12 ժ. 42 ր. գիշ.	6 ժ. 19 ր. առ.	3 ժ. 55 ր.
Երևանից դուրս գալը	12 » 02 » »	—	—	11 ժ. 26 ր.
Կարսից » »	3 » 57 » »	—	—	11 ժ. 40 ր.
Ալէքսանդրօպօլից դուրս գալը	7 » 38 » եր.	—	—	3 ժ. 16 ր.
Թիֆլիս հասնելը	5 » 06 » առ.	—	—	7 ժ. 06 ր.
Թիֆլիսից դուրս գալը	11 » 12 » գիշ.	—	—	4 ժ. 49 ր.
(Թիֆլիսի ժամանակով)	12 » 10 » »	—	—	3 ժ. 25 ր.
Ալէքսանդրօպօլից դուրս գալը	10 » 30 » առ.	—	—	4 ժ. 23 ր.
Երևան հասնելը	1 » 55 » ցեր.	—	—	2 ժ. 47 ր.
Կր հասնելը	4 » 23 » »	—	—	6 ժ. 10 ր.
				8 ժ. 48 ր.

Թիֆլիսի նաւթարդիւնաբերական ընկերութեան վարչութիւնը
[illegible] 1905 թ. [illegible]